کوردستان

دامەزراوی پێشمەرگایەتی لە کۆماری مەهابادا*

نەوشیروان مستەفا ئەمین

١. ستراتیجی سیاسی – پێشمەرگەیی حکومەتی کوردستان

چەککردنی عەشایەر یەکێ لەکۆڵەکە سەرەکییەکانی سیاسەتی ڕەزاشا بو بۆ جێگیرکردنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری خۆی لەناو عەشایەرو ناوچە دێهاتیەکانی سەرانسەری ئێران دا. ئەرتەشی ئێران بۆ ئەنجامدانی ئەم کارە لەچەندین شوێن توشی پێکادانو شەڕی خوێناوی درێژخایان بو. بەڵام سەرەنجام دەستی بەسەر هەمو ناوچەکان دا گرتو چەکی لەناو دانیشتوان دا نەهێشت. هەرەسی ئەرتەش, بەدوای هاتنی هێزی روسی– بەریتانیدا بۆ ناو خاکی ئێران, سەرلەنوێ هەلی بۆ خەڵك هەڵخست خۆیان چەکدار بکەنەوە. کوردستان لەو بارەیەوە هەلی زۆرتری بۆ هەڵ کەوت. لەناوچە دێهاتییەکانی موکریاندا، تەنانەت لەناوچە دێهاتییەکانی ئوستانەکانی کوردستانو کرماشاندا بەهەزاران کەس خۆیان چەکدار کردبو. پاسگاکانی ئێرانیان چەك کردبو. سەربازەکان چەکەکانیان ئەفڕاندو بەنرخ هەرزان ئەیان فرۆشت، یا خەڵك لێیان ئەسەندن لەپێش ٢ی ڕێبەندانی ١٣٢٤ دا کەسانێکی زۆری سەر بەحزبی

---

* بەشێکە لەکتێبی:
نەوشیروان مستەفا ئەمین، حکومەتی کوردستان: کورد لەگەمەی سۆڤێتیدا، چاپی دووەم، سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجیی کوردستان، سلێمانی، ٢٠٠٦، ل ١٤٨-١٨٢.

دیموکراتی کوردستان چەکداربون. سەرکردایەتی حزب هەندێکی ڕێك خست بون. لەئاهەنگەکانی ٢ی ڕێبەنداندا بەقسەی ڕۆژنامەی کوردستان ((... هێزی بەهێزی دیموکرات بەسازو بەرگو ئەسلەحەوە لەلایەکەوەو قوتابییەکانی کچانو کوڕانی هەمو قوتابخانەکان لەلایەکی دی...))[١١] بەشداربون. هەر لەئاهەنگەکانی هەمان ڕۆژدا محەمەد حسێن خانی سەیفی قازی ((کۆمەگی فەرماندەی هەمو هێزی کوردستان)) ((بەنوێنەری لەلایەن هێزی حزبی دیموکراتی کوردستانەوە.))و محەمەدی نانەوازادە ((فەرماندەی هێزی مەرکەزی حزبی دیموکرات)) هەر یەکە وتارێکیان خوێندەوە.

ستراتیجی سیاسیو پێشمەرگەیی حکومەتی کوردستان هەمان ستراتیجی سیاسی – پێشمەرگەیی حزبی دیموکراتی کوردستان بو. ح د ك هیواکانی خۆی لەسەر بەڵێنەکانی هاوپەیمانەکان بەتایبەتی دۆستایەتی یەکێتی سۆڤێتو ڕاگەیاندنی ئەتلانتیك هەڵچنی بو. ح د ك ئەیویست لەچوارچێوەی دەوڵەتی ئێراندا خودموختاری یا خود ڕاستتر مافی هەڵبژاردنی گشتی بۆ ئەنجومەنی ئەیالەتیو ولایەتی بۆ مەڵبەندە کوردنشینەکانی ئێران دابین بکا. بۆ ئەو مەبەستەش زۆرتر باوەڕی بەخەباتی سیاسیو گفتوگۆی سیاسیو گوشار دروست کردنو ڕێی هێمنانەی بەلاداخستنی ناکۆکییەکان هەبو، نەك بەلەشکرکێشیو هێرشی چەکدار بۆ ڕزگارکردنی شارەکانی کوردستان. قازی لەوتارەکانیدا، چ ئەوی لەبەردەم خەڵکدا بەئاشکراو ڕاشکاوی گوتویەتیو، چ لەقسەکانی ناو کۆبونەوە داخراوەکاندا کردویەتی، ئەمەی نەشاردۆتەوە.

مەسەلەی ڕزگاکردنی کوردستانی گەورەو، مەسەلەی دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردیی جیاوازی لەئێران ئەگەر لەشیعرو نوسینی هەندێ کەسی کاربەدەستی ناو حکومەتی کوردستاندا ڕەنگی دابێتەوە، ئەوا لای پێشەوا ئەوانە قابیلی جێبەجێ کردن نەبون، لەقسەکانیدا لەگەڵ ڕۆژنامە نوسەکاندا بەئاشکرا لەوانە دواوە.

لەگفتوگۆیەکدا لەگەڵ رۆژنامەوانەکانی ((ایران ما))و ((فرمان))و ((رهبر)) ی تارانی، کەرۆژنامەی کوردستان لەیەکەمین ژمارەیدا نوسیویێتییەوە، بێ پێچوپەنا ئەم مەسەلەیە رون ئەکاتەوە:

((پرسیار: لەتاران دەڵێن کوردان بەرەهبەری جەنابت جوێ بونەوەو ئیستیقلالی کوردستانیان دەوێ ئایا راستە؟

وەڵام: خەیر راست نیە لەبەر ئەوەی ئێمە لەدەوڵەتی ئێران ئیجرای قانونی ئەساسیمان دەوێو دەمانەوێ بەخودموختاری لەژێر بەیداغی ئێراندا بژین، وە خودموختاریشمان وەگیرکەوتوە.))

هەر بۆیە لەسەرەتای دامەزراندن تا هەرەسی حکومەتی کوردستان دو بۆچونی جیاواز لەناو کاربەدەستەکانی کوردستاندا بو:

یەکێکیان کەپێشەوا نوێنەرایەتی ئەکرد، لای وابو بەرێگەی گفتوگۆی سیاسی هەوڵی سازینو رێکەوتن بدرێ لەگەڵ دەسەلاتی ناوەندی لەتاران، لەئەنجامی ئەمەشدا رێگەی بەهیچ جۆرە پێشڕەوییەکی پێشمەرگەکانی کوردستان نەئەدا. بەڵکو ئەبو لەحاڵەتی دیفاعو چاوەڕوانیو راوەستاندا لەسەنگەرەکانی خۆیاندا بمێننەوە.

ئەولای تریان هەندێ لەسەرکردە لاوەکانی دیموکراتو ئەفسەرە کوردەکانی عێراقو بارزانییەکان، تەنات کەسانی وەکو حاجی بابەشێخی سەرۆکی هەیئەتی رەئیسەو محەمەد رەشید خان، پێیان وابو کەئەبێ هێزەکانی کوردستان ساز بدرێن بۆ ئازادکردنی شارە کوردنشینەکانی ئێران یەك لەدوای یەك.

سەرانی کۆمار تا ئەوکاتەی حکومەتەکەیان هەرەسی هێنا لەناو خۆیاندا لەسەر ئەو مەسەلەیە ساخ نەبونەوە لەوەشدا چەند فاکتەر دەوری هەبو: تەرازوی هاوسەنگی هێزەکانی کوردو ئێران. هەروەها فاکتەری سیاسی، هەڵوێستی روسی، ئینگلیزی، ئەمریکی لەڕوداوێکی وەها.

مەترسی هێرشی ئەرتەشی ئێران بۆ سەر کوردستانو گرتنەوەی ناوچەکانی ژێر دەسەلاتی حکومەتی کوردستان تا ئەهات زیادی ئەکرد. بەتایبەتی لەگەڵ

نزیك كەوتنەوەی كاتی كشانەوەی هێزی روسی. هێزەكانی ئێران لەسنە مۆڵیان ئەخوارد.

پادگانی سەقز بەهێز ئەكرا. لەم روەوە سەقز گرنگیەكی تایبەتی هەبو. لەوێوە ئێران ئەیویست پادگاكانی بانەو سەردەشت بەهێز بكاتو رێی پێشكەوتنی هێزی پێشمەرگەی دیموكرات ببڕێ بەرەو سنەو كرماشانو لەدوارۆژیشدا رێگەی گەڕانەوەی خۆی بۆ ناوچەكانی ژێر دەسەڵاتی حكومەتی كوردستان تەئمین بكا.

حكومەتی كوردستان ئەبو هێزەكانی خۆی بۆ پاراستنی خۆیو سنورەكانی لەدەستدرێژی ئێران ساز بدات.

٢. رێكخستنی پێشمەرگە

٢. ١ وەزارەتی هێزی دیموكراتی كوردستان

لەپێش ئاهەنگەكانی رێبەندانەدا سەركردایەتی حزب پێشمەرگەكانی لە: لیزگە، قۆڵ، دەستە، چڵ، لك، پۆل، هێز... دا رێك خست بو. بۆ ((بەیعەتی پێشەوا)) بەیانی رۆژی ٣ی ١١ی ٢٤ لە((كانگای پێشمەرگە)) ئامادەبون. لەمەراسیمێكی پیشمەرگەیی- سیاسیدا بەیعەتیان بەپێشەوا كردو، ئامادەیی خۆیان بۆ خۆبەختكردن لەپێناوی پاراستنی حكومەتی كوردستاندا دەربڕی. (٢)

ح د ك كاتێ دامەزراندنی حكومەتی كوردستانی راگەیاند هێزێكی چەكداری هەبو. بۆ سەرپەرشتی ئەم هێزە لە((هەیئەتی رەئیسە)) دا محەمەد حسێن خانی بەوەزیری جەنگ داناو وەزارەتی جەنگی دامەزراند. لەئەنجامی سیاسەتی رەزاشادا كوردستان بەدواكەوتویی مابوەوە. لەبەر ئەوە بەشی كوردستان, لەكادری پێگەیشتوو كارامەی كیشوەریو لەشكری دا, نەبو یا ئەگەر هەبوبێ زۆر كەم بو. حكومەتی كوردستان كادری جەنگیی دەرچوی زانستگا جەنگییەكانی ئێرانی نەبو. هەر لەسەرتاوە ناچاربو پلەی سوپاییو پێشمەرگەیی بەكادرە سیاسیو رێكخراوەییەكانی خۆیو سەرۆكەكانی عەشایەر بدات.

محەمەد حسێن خانی سەیفی قازی بەپلەی جەنەراڵ بو بەوەزیری جەنگ. جەعفەری کەریمی بەپلەی مایور(میجەر) بەمعاونی حەربی وەزیرو، محەمەد نانەوازادە بەپلەی پات کۆلۆنیك بەفەرماندەی هێزی مەرکەزیو دوایتر بەمعاونی سیاسی وەزیرو، ئیبراهیم سەلاح بەپلەی مایور بەسەرۆکی ستادی گشتیو، محەمەد ئەمین شەرەفی بەپلەی مایور بەسەرۆکی تەخشابی هێزو، عەزیزی سدیقی بەپلەی کاپیتان بەبازرەسی هێز... تاد.

جگە لەسەیفی قازی پلەی جەنەراڵی بەخشی بە٣ لەگەورە پیاوانی کورد: عومەر خانی شەریفی سەرداری ئێلی شکاك، محەمەد رەشید خانی مەزنی بەگزادەکانی بانەو، مەلا مستەفا سەرکردەی ناوداری ئێلی بارزانی. هەمو ئەندامەکانی کۆمیتەی ناوەندی حزب پلەی ((مایور))یان پێ درا. کەسانی تریش پلەی جیاواز وەکو کاپیتان. ئەمانە هیچ کامیان هیچ زانستگایەکی جەنگییان لەئێران یان لەدەرەوەی ئێران نەدی بو. لەپێدانی پلەی پێشمەرگەیی دا، شارەزایی زانستەکانی جەنگ رەچاو نەئەکرا، ئەوەی رەچاو ئەکرا دڵسۆزیی ئەو کەسە بو بۆ حکومەتی کوردستانو، رادەی نفوزی سیاسیو کۆمەڵایەتی لەناو ئێلو مەڵبەندەکەی خۆیدا. پلەی ئەفسەرەکانو جلوبەرگیشیان هی لەشکری روسی بو، ئەفسەرانی کوردی عێراقی، کەهەندێکیان لەگەڵ بارزانیو هەندێکی تریشیان دوای ئەو، چوبونە کوردستانی ئێران، ئەوانیش پلەی نوێیان درایە.

ئەفسەرانی کوردی عێراق لەزانستگای جەنگی عێراق دەرچو بون، هەندێکیان زانستگاکانی ئەوروپاشیان دی بو. ئەمانە ئەیان توانی دەورێکی کاریگەر بگێرن بۆ پێکهێنانی سوپای کوردستانو پێگەیاندنو مەشق پێ کردنی. هەروەها بۆ دامەزراندنی هەندێ فێرگاو زانستگای جەنگی نوێ. سەرانی حکومەتی کوردستان، وەکو چەند جارێ ئاگاداری سەرکردەکانی رێکخراوەکانی کوردستانی عێراقیان کرد بو، پێیان وابو جگە لەپزیشكو

برینپێچ پێویستییان بەهیچ کادرێکی تر نیە. لەبەرئەوە هانی هیچ کوردێکی عێراقیان نەئەدا بچێتە ئەوێ.

ناوی وەزارەتەکە بەناوی جیا جیاوە لەرۆژنامەی کوردستانو، لەنامە رەسمییەکاندا ئەهات، وەکو: وەزیرو وەزارەتی جەنگ، وەزارەتی هێزی میللی کوردستان، وەزارەتی هێزی دیموکراتی کوردستان.

وەزارەتی هێز دەستیکرد بەرێکخستنی نوێو هاوچەرخی هێزەکانیو، دانانی رێوشوێنی راهێنانو مەشق پێکردنی. هێشتا بڕیاری((سەربازگیری)) نەدابو، پێشمەرگایەتی کارێکی ئارەزومەندانە بو.

کوردستان لەژێر سەردێڕی ((تەعلیماتی پێشمەرگەیی)) دا نوسیوێتی:

((بەپێی دەستورێ کە لەلایەن کۆمیتەی مەرکەزییەوە درابو رۆژی ١٤ی ٤ی ١٣٢٥ تەواوی روئەساو کاربەدەستانی ئیداراتو ئەندامەکانی کۆمیتەی مەرکەزی سەعات ٧ی بەیانی لەپێشمەرگەخانە حازربون.

لەپێش دا لەلایەن ئاغایان حاجی رەحمانی ئاغای ئێلخانی زادە، کاپیتان میزانی(سەرکردەیەکی ئازەربایجانی)، عیزەت عبدالعزیز، محەمەد مەحمود، ئیبراهیمی نادری، محەمەد ئەمین قادری، جەعفەری کەریمی معاونی وەزارەتی هێز، سدیقی حەیدەری، ئیبراهیم سەلاح فەرماندەی هێزی ناوەندی لەبابەت فێربونی تەعلیماتی پێشمەرگەییو، خۆشەویستیو پارێزگاری لەنیشتمانو فەریزەی فەردیو ئیجتیماعی هەر کەسێك نوتق کرا.

پاشان حازرین ریزیان بەستو تەعلیمات دەستی پێ کراو تا سەعات ١١ ئیدامەی هەبو))[٣]

٢.٢ هێزەکانی ئێلاتی کورد

سەعاتی ٢ تا ٦ ی پاش نیوەڕۆی رۆژی هەینی ٢٠ی ٤ی ١٣٢٥ ((پێشمەرگەکانی هێزی ناوەندی کوردستان بۆ عەمەلیاتی سەحرایی چوبونە دەری شاری)) مەهاباد، لەگەڕانەوەیاندا((وەزیری هێز)) نوتقی ژێروی بۆ دان:

((برایان! پێشمەرگەکان, سەرکردان, ئەهالی موحتەرەم!

شوکری خودا تەواو ناکەم کەشانازیو ئیفتیخاری ئـازادی کـورد وە چـەنگ مەهابادو میللەتی تێگەیشتوی ئەم شارە کەوت. ئێوە هەرچەندە لـەمادییاتدا زۆرتان زیان کێشاوە بەڵام لەمەعنەوییاتدا زۆر وەپێش کەوتون.

برایان ئێوە جێگای هومێـدو چـراو ئـاڵا هـەڵگری هـەمو کـوردو ئـازادی کوردستانی مەزنن.

ئێوە دەبێ ڕۆژبەڕۆژ هێزی کارکردنتـان زیـادترو ئینزیبـاتو دیسـیپلینتان قایمتر بێت.

برایان مزگێنیتان دەدەمێ بەکوێرایی چاوی دوژمـنانی ئازادی، کورد ئازادی دەست کەوتوە. هەر ئازادیش دەبێو هیچ هێزێك ناتوانـێ هەسـتی ئـازادیخوایی ئێمە بکوژێنێتەوەو ئازادیخوازانی دنیاش هەمو پشتیوانی ئێمەنو بەهەر ئیسمو رەسمێك بێت کورد ئازادەو ئازادی خۆی وەگیر هێناوە بەڵام گەورەترین وەزیفـەیەك کەئەورۆ لەسەر ئێوە ئەنجامی پێویستە فیداکارییە لەڕێگای راگرتنـی ئـازادی دا.

ئەورۆ نزیکەی ملیۆنێك کورد لەژێر ئاڵای موقەدەسی کوردسـتانی ئـازاددا زۆر بەخۆشی دەژینو دڵیان پڕ لەهەستی نیشتمان پەرستییە.

ئەورۆ چلو پێنج هەزار فیدایی کورد لـەژێر ئیختیـاری مـن دایـە گشـت ئامادەن بەچـکۆلەتر ئیشـارەیەك خـوێنی پـاکی خۆیـان لـەڕێگای پاراسـتنی نیشتمانی موقەدەسدا بڕێژن.

ئاغایان ئەوا رەسمەن بەهەمو کەس رادەگەیـەنم لەمــەودوا هەرکـەس بێتـو کارێك بەپێچەوانەی ئازادی کورد بکا وەیا زەرەیەك لەدەستورات لابدا مـەحو و نابودی دەکەمو حکومەتی میللیو هەیئەتی دەوڵەت دەسەڵاتی هەیە دوژمـنانی ئازادی کورد بەموجازاتی سەخت بگەیەنێ. لەوە پتر زەحەمەتو نادەمو بـەخوداو دەسپێرم.))[٤]

لەڕاستیدا هێـزی سـەرەکی حکومـەتی کوردسـتان، هێـزی ئێلـەکان بـو بەسەرکردایەتی گەورەکانی خۆیان. هەرچەندە سەیفی قازی باسـی چـلو پێـنج

هەزار فیدایی کورد ئەکات، بەڵام زۆر لەسەرچاوە ئاگادارەکان ژمارەی هێزەکان بەجۆرێکی تر باس ئەکەن. لەوانە ئیگلتن لەکاتی سازدانی هێزەکاندا لەجەبهەی سەقز بەجۆرەی لای خوارێ سەرژمێریان ئەکات:

بارزانی بەسەرکردایەتی مەلا مستەفا	١٢٠٠پیادە
بارزانی بەسەرکردایەتی شێخ ئەحمەد (لەجەبهە نەبون)	٩٠٠ پیادە
جەلالیو میلانی	٤٠٠ سوار
شوکاك بەسەرکردایەتی عومەر خان	٨٠٠ سوار
شوکاك بەسەرکردایەتی تاهیرخانی سمکۆ	٥٠٠ سوار
هەرکی بەسەرکردایەتی رەشید بەگو بەگزادە بەسەرکردایەتی نوری بەگ	١٠٠٠ سوار
هەرکی بەسەرکردایەتی زێرۆ بەگ	٧٠٠ پیادە
تاقمی بنەماڵەی سەیدعەبدوڵای گەیلانی بەسەرکردایەتی سەید فەهیم	٢٠٠ سوار
زەرزا بەسەرکردایەتی موسا خان	٣٠٠ سوار
قەرەپاپاخ (تورك) بەسەرکردایەتی پاشاخانو خوسرەوی خان	٥٠٠ سوار
مامەشی تیرەی کاك عەبدوڵا قادری	٤٠٠ سوار
مامەش بەسەرکردایەتی کاك هەمزە نەڵۆسی ئەمیر عشائیری	٥٠٠ سوار
پیران بەسەرکردایەتی محەمەد ئەمین ئاغاو قەرەنی ئاغا	٣٠٠ سوار
مەنگور بەسەرکردایەتی عەبدوڵا بایەزید	٣٠٠ سوار
مەنگور بەسەرکردایەتی سەلیم ئاغای ئۆجاغ	٢٠٠ سوار

مەنگور بەسەرکردایەتی عەلی خانو ئیبراهیم سالاری	٤٠٠ سوار
گەورکی سەردەشت بەسەرکردایەتی کاکەڵڵا	٢٠٠ سوار
گەورکی مەهاباد بەسەرکردایەتی بایزی عەزیز ئاغا	٣٠٠ سوار
گەورکی سەقز بەسەرکردایەتی عەلی جەوانمەردیو محەمەد ئاغاو حاجی ئیبراهیم ئاغا	٤٠٠ سوار
تێکەڵاوی خێڵەکانی سەردەشت	٥٠٠ سوار
تیرەی سوێسنی	١٠٠ سوار
دیبوکری مەهاباد بەسەرکردایەتی جەعفەر کەریمی	٤٠٠ سوار
دیبوکری بۆکان بەسەرکردایەتی ئاغاکانی ئێلخانیزادە	٥٠٠ سوار
فەیزوڵا بەگی بۆکانو سەقز	٨٠٠ سوار
بنەماڵەی بداغی سەقز	٢٠٠ سوار
تێکەڵاوی تیرەکانی مەهابادو شاهیندژ	٣٠٠ سوار
تاقمی حەمە رەشید خانی بانە	٣٠٠ سوار
پێشمەرگەی جوانڕۆو هەورامان	١٥٠ سوار
کۆی هەمویان:	١٢٧٥٠ (٥)

٣. بارزانییەکان

٣. ١ پێشوازی رەسمیی مەلا مستەفا

لەسەرەتادا مەلا مستەفاو بارزانییەکان بەجۆرێ پشت گوێ خرابون، بیریان لەوە ئەکردەوە بگەڕێنەوە تەسلیمی حکومەتی عیراق ببنەوە. نەخۆشی تیفوسو هەژاریو نەبونی تەنگی پێ هەڵچنی بون. لەلایەك مەترسی هێرشی ئەرتەشی ئێران بۆ سەر کوردستانو، لەلایەکی ترەوە مەزبەتەیەکی کەتێکۆشەرانی کوردستانی عیراق، بەیارمەتی شێخ لەتیفی حەفیدو هەندێ لەسەرانی ئێلە

کوردەکانی عیراق، ڕێکیان خست بو بۆ ناساندنی مەلا مستەفا وەکو نوێنەری هەمو کوردی عیراقو ڕێزلێنانی، ناردبویان بۆ قازی محەمەد، وایان لەقازیو سەرانی حکومەتی کوردستان کرد ئاوڕ لەبارزانیو کوردەکانی عیراق بدەنەوە.

لەمانگی ڕەشەمەدا قازی محەمەد، مەلا مستەفای بانگ کرد بۆ مەهاباد. ئەمجارەیان بەرەسمی پێشوازی لێ کرا. کوردستان هەواڵی هاتنی لە((ئەخباری نێوخۆمان))دا بەمجۆرە نوسیوە:

((جەنابی مەلا مستەفا قائیدی کوردی بارزان ڕۆژی ٩ی ١٢ی ١٣٢٤ ساتی ٥ی پاش نیوەڕۆ واریدی مەهاباد بو.

وەختێ گەیشتە نێوباغان ئەندامەکانی کۆمیتەی مەرکەزی پێشوازییان لێ کرد. وەختێ مەلا مستەفا لەچۆمی پەڕییەوە بەئیحتیرامی ئەندامەکانی کۆمیتەی مەرکەزی دابەزی لەم کاتەدا کۆمیتەی مەرکەزی هەنگاویان توندتر کردو لەقەراخ چۆمی پێک گەیشتن، برای خۆشەویست سدیق حەیدەری مەراسیمی بەخێرهاتنی بەجێ هێناو هەمو ئەندامەکانی کۆمیتەی مەرکەزی بەمەلا مستەفا ناساندو ئەویش دەستی لەناو دەستی هەموان ناو لەنیهایەتی خۆشیدا بۆ کانگای حزبی دیموکرات هاتنو لەساڵۆنی ئەنجومەنی فەرهەنگی دانیشتن.

لەساتی ٦حەزرەتی پێشەوای کوردستان بەپێی(القادم یزار) تەشریفی بۆ کانگا هاتو مولاقاتی لەگەڵ مەلا مستەفا فەرمو، لەو وەختەدا محەمەد ئەفەندی خیتاب بەحەزرەتی پێشەوا، خیتابێك کەوێنەی ئیحساساتی قەلبی مەلا مستەفا بو لەخسوس خودەپێناونانی کوردی بارزانو دەربەدەری ئەم قەومە نەجیبە لەڕێی سەربەستی کوردستاندا خوێندەوەو جەنابی پێشەواش وەڵامی دانەوەو ئەوانی بێ ئەندازە بەحکومەتی کوردستانو حیزبی دیموکرات ئومێدەوار کرد.

پاشان حەزرەتی پێشەوا تەشریفی بردە ساڵۆنی تایبەتی خۆی ئەنجا مەلا مستەفا بەحزوری شەرەفیاب بو و، ماوەی دوسات خەریکی گفتوگۆ بون.

مەلا مستەفا پیاوێکی سیاسیو زەعیمی کوردی بەرزانە لەرێی سەربەستی کوردستاندا زۆری مەینەت کێشاوە. دوژمنانی کوردستان ئەوو تەواوی ئێلو عەشیرەتی ویان بەگوناهی ئازادیخواهی دەربەدەرو لەنیشتمانی خۆشەویستیان وەدەرناوە. زاتی ناوبراو بێجگە لەوەی قائیدێکی بەرزە، پیاوێکی زاناو تێگەیشتوە موتومەدینو نیشتمانپەرستەو تەمەنی لەحدودی چلو پێنج ساڵ دایە.))[٦]

٣. ٢ نوتقی محەمەد مەحمود

محەمەد مەحمود، خەڵکی سلێمانیو دەرچوی زانستگای جەنگی عێراق بو. لەناوەراستی سییەکاندا ئەندامی((کۆمەڵی برایەتی))و، دوایی یەکێ لەئەندامە چالاكو شۆرشگێرکانی((حزبی هیوا)) بو. نوسەرو خەتیب بو. چەندین وتاری سیاسی لەبلاوکراوە نهێنیەکانی حیزبی((هیوا))و گۆڤاری ((گەلاوێژ))و لەرۆژنامەی((کوردستان)) دا نوسیوە. بەشداری شۆرشی بارزان بو. یەکێ لەدامەزرێنەرەکانی ((هەیئەتی ئازادی)) بو. لەگەڵ بارزانی چوە کوردستانی ئێرانو یەکێ لەهاوکارە نزیکەکانی بو. لەوێ وەکیلی مەلا مستەفا بو. لەزۆری بۆنە سیاسییەکاندا محەمەد مەحمود بەناوی مەلا مستەفاوە قسەی ئەکرد. لێرەشدا ئەم وتارەی بەناوی بارزانییەوە خوێندەوە

((پێشەوای موعەزەم! گەورە بەرێزەکانم!

بەناوی کوردی وریا بوەوە لەژێر ماوەی پەیرەوی کۆنی زەبر بەدەستی، بەناوی سەرکردەی شۆرشی گەل لەبارزان، شۆرشی بەرهەڵستی سەرگەردانی، شۆرشی نەهێشتنی زوڵمو ئیستیبداد، رۆژباش پێشکەشی دانیشتوانی ئەم کۆبونەوەیە دەکەم، کەئالای پیرۆزیان لەسێ یەکی نیشتمانی گەورەدا بڵیند کردەوە، بەناوی خوێنی پاکی گەلێ کۆششکەرانەوە کە لەمەیدانی ئازادیدا پێشکەشیان کردوە، هاوارتان دەکەینێ کەئەم بەرە پیرۆزە — ئازادیو سەربەخۆیی پێ بگەیەنن. بەناوی فرمێسکی چاوی بێوەژنانو ئاەو ناڵینی هەتیوانەوە هاوارتان دەکەینێ کەپەیمانی حقوقی گەل بدەن، ئیقتیسادیاتی بپارێزیت، پشتی

فەرهـەنگ بگـرن بەپـەروەردە کردنێکـی گیـانی دیموکراتیـەوە، پارێزگـاری لەدیموکراتی بفەرمون کەڕێگەی پێشخسـتنی گـەلو سـەربەخۆیی نیشـتمانو ڕۆیشتنە بەری وەیە لەگەڵ کاروانی گەلانی ئازادی بەرەو تەواوەتی.

بێگومان لەبیر ناکرێت کەحکومەتی ئازاد هێشتا لەیەکەم قۆناغیایەتی وە کۆششی ئێوەی پێ دەوێت، بۆ سەرکەوتنی کوردستانی مـەزنو رزگـار بـونی، یارمەتی گەلیشی پێویستە. ئەو بەشانەی نیشتمانی مەزنمان کە لەژێر دەسـتی بێگانەدان، گەلی کوردستانی مەزن چاوی بڕیوەتـە یارمـەتی ئـەو ئالاّیـە کـە لەسەر ئەم حکومەتە دەشـەکێتەوە، دەیـەوێت ژێـر سـێبەریەوە، لـەپیاوەکانی حکومەت دەخوازان کەبراکانیان لەو پێوەنـدی ئاسـنینە رزگاربکـەین کەتێـدا دەناڵێنن.

پێشەوای موعەزەم! گەورەکانم!

ئەو سیاسەتە حەکیمە جوانەی کـەپارتی دیمـوکراتی کوردسـتان لەسـەری ڕۆیشتو سەربەخۆیی نیشتمانو ئازادی کـوردی وەرگـرت، ئامادەیـە کەبچـێت بەهاواری نیشتمانی گەورەوەو، گەلی کورد سەرتاپا رزگار بکا.

لەم کاتەدا، لەهەمو کانی دڵمانەوەو یاریدەی راستیمانەوە بەرەو گەورەترین شەخسـیەتی کـورد، ئـەو شەخسـیەتەی کەگـەلی کـوردی بـەبیری بـەهێزیو سەرکردەیەکی حەکیمانەوە بەڕێگای دیموکراتیدا بردو گەیاندیە سفرەی ئازادی، بەکۆششێکی عەبقەریو عەزمێکی قـایم وەسـەرکردەی دیمـوکرات، پێشـەوای موعەزەمی کوردستان جەنابی قازی محەمەد، خۆمان پێشکەش دەکەین.

با هەمو پێکەوە هاوار کەین بژی سەرکردەی موخلیسـی کوردسـتان، بـژی گەلی کورد پشت بەست بەدیموکراتی، بژی پـارتی ئـازادی کوردسـتانو پـارتی گەل، بژی پارتی دیموکرات، بژی نیشتمانی مەزنمان بەسەربەخۆو ئـازادی، بـژی یەکێتی سۆڤیاتی مەزن هەتا بێ گەلانی خۆش بەختی ئازادیو سەربەخۆ بـێ. (٧)

بارزانیو، کوردەکانی تری عێراق ئەیان توانی لەوێ وەکو پەنابەر بەگۆشەگیری دابنیشن، خۆیان لەهیچ کاروباری نەگەیەنن. بەڵام ئەوان بۆ ئەوە نەچوبون پاڵی لێ بدەنەوە. چوبون بۆ ئەوەی بەهەمو توانـاوە بەشداری بکەن لەپاراستنو سەرخستنی ئەو تەجروبە تازەیەدا. خوێندنەوەی ئەم وتارە بەناوی بارزانییەوە، لەو کاتەدا، چەند مەبەستی ئەگەیاند" یەکێکیان دەربڕینی دڵسۆزی بۆ حکومەتی کوردستانو پێشەواکەیو، پیشاندانی ئامادەیی خۆ لەپێناونانی بەهەمو توانایەکەوە. دوەمیان بەدورخستنەوەی واتەواتی ململانێی پێشەوا – بارزانیو، قوبوڵ کردنی سەرۆکایەتی قازی محەمەد. سێیەمیان پێداگرتن لەسەر یەکێتی چارەنوسی کوردو هەوڵدان بۆ ئازادکردنی ناوچەکانی تری کوردستان.

٣. ٣ بەرنامەی گەڕانی بارزانی

کوردستان لەژ ٢٦ – ٢٧ دا بەرنامەی گەڕانی مەلا مستەفای بەدرێژی بەم جۆرە نوسیوە:

رۆژی جومعە ١٠ی ١٢ی ١٣٢٤

ئەندامانی حزبو ئەشرافو ئەعیانی شاری مەهابادو روئەسای عەشایەر یەك بەدوا یەكدا چونە خۆپێناسینی میوانی خۆیان. هەر کەکاتی نوێژی جومعە هات زەعیم مەلا مستەفا لەگەڵ ئەندامێکی هەیئەتی مەرکەزی حزب تەشریفی بردە مزگەوتی جامیعەو فەریزەی خودای مەزنی لەگەڵ هەمو موسوڵمانانی شاری مەهاباد دا لەسەرخۆ لابردو دوایی لەناو قەلەباڵغییەکی زۆردا گەڕایەوە یانەی فەرهەنگی مەرکەزی حزب.

رۆژی شەممو ١١ ی ١٢ ی ١٣٢٤

بەیانی ١١ی ١٢ی ١٣٢٤زەعیم مەلا مستەفاو ئەفسەرانیو یەکێك لەئەندامانی هەیئەتی مەرکەزی ئاغا ئەحمەد ئیلاهی تەشریفیان چوە هێزی کوردستانو هەر کەگەیشتنە ئەوێ لەلایەن قەرەوڵی تایبەتییەوە رەسمی تەعزیمی بۆ کراو سەرکردانی هێز بەسەرکردەی فەرمانـدەی هێزی مەرکەزی

محەمەد نانەوازادە پێشوازی کراو یەکە یەکە سەرکردەکانی پێ ناسرا نزیکەی نیو سەعاتێك لەگەڵ سەرکردەکاندا رای بواردو لەدوایىدا یەکە یەکە چوە لای سەرکردەکان لەجێگای خۆیاندا وەپیرۆزبایی خۆی پێشکەش کردنو داوای لێ کردن کەهەمو بەگیانێکی پاکی نیشتمانپەروەرانەوە ببنە سێبەری نیشتمانو پێشخزمەتی پێشەوای موعەزەم کانگای هێزی بەجێ هێشتەوەو بە بەبزۆکی حەزرەتی پێشەوا روی کردە دەبیرستان لەوێ قوتابیەکان هەمو کۆببونەوە لەدوای زیارەتی مامۆستاکانو رەئیسی هەیئەتی فەرهەنگ ئاغای رەشید ئاغای هەمزە ئاغا تەشریفی بردە لای شاگردەکان وەلێرەدا ئەفسەر عەبدورەحمان تەیب موفتی چەند ئامۆژگاریو پیرۆزبایەکی بەناوی زەعیم مەلا مستەفاوە پێشکەش کردن لەدوایىدا زەعیم مەلا مستەفا روی کردە ئیدارەی شارەوانی.

... هەروەها تەشریفی بردە ئیدارەی دژوانی لەدوای ئەوە روی کردە مەدرەسەی گەلاوێژو بەهۆی ئاغای ئەحمەد ئیلاهییەوە مامۆستایانی ناسینو یەکە یەکە بەپۆلەکاندا گەڕاو لەهەر پۆلێك ئەفسەر محەمەد مەحمود بەناوی زەعیم مەلا مستەفاوە ئیزهاری خۆش وەختیو ئامۆژگاری بۆ شاگردەکان دەکرد. لەدواییدا تەشریفی بردە مەدرەسەی کوردستان دیسان لەگەڵ مامۆستایان خۆناسینیان کردو بەناو پۆلەکاندا گەڕاو لەهەر پۆلێکدا سرودێك دەخوێندرایەوە.

ئینجا زەعیم مەلا مستەفا گەڕایەوە مەرکەزی حزب.

شەوی یەك شەممو ١٢ی ١٢ی ١٣٢٤

زەعیم مەلا مستەفا تەشریفی بردە چاپخانەی کوردستان وە لەلایەن مودیری چاپخانە ئاغای قادری مودەرِیسی بەهۆی ئاغای ئەحمەد ئیلاهییەوە خۆناسینیان کردو لەدوایىدا لەلایەن محەمەد مەحمودەوە چەند ئامۆژگاریەك بەکارگەرانی چاپ کراو سوپاسی مودیری چاپخانەی بەناوی زەعیم مەلا مستەفاوە کرد.

رۆژی یەك شەممو ١٢ی ١٢ی ١٣٢٤

بەیانی لەگەڵ ئەفسەرانو ئاغـای ئەحمـەدی ئیلاهـی تەشـریفی بـردە لای رەئیسی هەیئەتی رەئیسەی میللی کوردستان جەنابی سەید حاجی بابـە شـێخ لەدوای سەعاتێك گفتوگۆی گیانی بەگیانی بەخۆشیەوە زەعـیم ئـەوێی بـەجێ هێشتو گەڕایەوە مەرکەزی حزب.

رۆژی دوشەممو ١٣ ی ١٢ ی ١٣٢٤

بەیانی دیسان زەعـیم مـەلا مسـتەفاو ئەفسـەرانی لەگـەڵ ئاغـای کـریم ئەحمەدین تەشریفی بردە ئیدارەی شەهرداری لەلایەن میرزا غـەنی خوسـرەوی... پێشوازی لێ کرا.

سـەعات١٠ی ئێـوارە دیسـان خـۆیو ئەفسـەرانی محەمـەد مـەحمودو عەبدورەحمان موفتی تەشریفیان بـردە خزمـەت پێشـەوای موعـەزەم لەیانـەی فەرهەنگی... نزیکەی نیو سەعات گفتوگۆی تایبەتییان کردو گەڕایەوە جێگەی خۆی.))[٨]

٣. ٤ ڕێکخستنی هێزی بارزانییان

تاقمێکی باش ئەفسەری کورد لەدەرچوانی زانستگای جـەنگی عێـراق کـە لەهاوکارانی بارزانی بونو هەندێکیان لەگەڵ ئەو چوبونە کوردسـتانی ئێـرانو هەندێکیشیان دواییتر لەوانە: عزەت عەبدولعەزیز، سەید عەزیزی شـەمزینی، مستەفا خۆشناو، میرحاج ئەحمەد، محەمـەد مـەحمود قودسـی، عەبـدولرەحمان مفتی، بەکر عەبدولکەریم حەوێزی، خـەیروڵلا عەبدولکـەریم، نـوری ئەحمـەد تەها، جەلال ئەمین بەگ، محەمەد سالحو نائب زابت ئەحمەد ئەفەنـدی کـۆیی و، شەوکەت ئەفەندی.

قازی محەمەد داوای لەمەلا مستەفا کـرد بارزانییـەکانیش وەکـو هێزێکـی ڕێکوپێك لەڕیزی هێزی دیموکراتدا ڕێـك بخـرێنو کاروباریـان پـێ بسـپێردرێ. لەسەرەتای نیساندا لەسەر داوای مەلا مسـتەفا زیـاتر لەهـەزار بـارزانی بـۆ پێشمەرگایەتی بانگ کران. لە٤ لك دا ڕێك خران. چەکی نوێیان درایـە. پـاش

مەشق پێ کردنێکی کورت نێردرانە جەبهەی سەقز بۆ پاراستنی سنوری حکومەتی کوردستان لەهێرشی چاوەڕوانکراوی ئەرتەشی ئێران. ئەفسەرە کوردە عێراقییەکان، ئەگەر چی کەسیان بارزانی نەبون، دانران بەسەرکردەی لکەکانی هێزی بارزانییان. میر حاج ئەحمەد، بەکر عەبدولکەریم حەوێزی، مستەفا خۆشناو، نوری ئەحمەد تەها کە ٤ ئەفسەری دەرچوی زانستگا جەنگییەکانی عێراق بون، هەر یەکەیان بو بەسەرکردەی یەکێ لەم ٤ لکە. ئەفسەرەکانی تر هەندێکیان لەگەڵ مستەفا خۆی وەکو ((هەیئەتی ئەرکانی هێزی بارزانییان)) مانەوەو، هەندێکێشیان لە((ستادی کول)) بۆ کاروباری مەشق کەڵکیان لێ وەرگرتن. لەگەڵ ئەمانیش چەند کەسێ لەتێکۆشەرە ئازاکانی بارزانییەکان پلەی پێشمەرگەییان درایەو کران بەفەرماندەی چڵەکانی ئەم ٤ لکە وەکو: محەمەد ئەمین میرخان، مامەند مەسیح، فارس کانی بۆتی، سەعید وەلی بەگ، خوشەوی خلیل، مستەفا جانگیر، سالح کانیالەنجی، حەیدەر بەگ عارف بەگ، وەهاب محەمەد عەلی ئاغای رەواندزی. (٩)

٦. ٣. ٥ پێکهێنانی پارتی دیموکراتی کورد

جیاوازی بیروبۆچونی ئەندامەکانی حزبی هیوا سەبارەت بەهەڵوێستی سیاسی لەشۆڕشی بارزانو، لەهەردو دەوڵەتی سۆڤێتیو بەریتانی، بو بەهۆی تێکچونی ریزەکانیو، سەرەنجام پارچە پارچە بونی. ساڵی ١٩٤٥ چەندین رێکخراوی سیاسی جیاواز لەکوردستانی عێراقدا دروست بوبو. لەناو ئەو رێکخراوانەدا حزبی شیوعی کوردستان ((شۆڕش))و، حزبی رزگاری کوردو لقی عێراقی کۆمەڵەی ژ. ك لەهەمویان گرنگتر بون. ئەفسەرە کوردەکانی چوبونە ناو شۆڕشی بارزانەوە، ئەوانیش رێکخراوێکیان بەسەرۆکایەتی مەلا مستەفای بارزانی بەناوی ((هەیئەتی ئازادی)) دەوە دامەزراند بو، بەلاّم لەگەڵ کشانەوەیاندا بۆ کوردستانی ئێران ئیتر چالاکیان نەمابو. لەپاڵ ئەم رێکخراوانەدا لقی کوردی حزبی شیوعی عێراقو، چەند وردە رێکخراوێکی تر هەبون. بەم جۆرە پەراگەندەیی سیاسی باڵی کێشابو بەسەر بزوتنەوەی نەتەوەیی

کوردستانی عێراقدا حزبی دیموکراتی کوردستان، وەکو حزبێکی ئێرانی، نەی ئەویستو نەی ئەتوانی ببێتە رێکخەرو پێشرەوی کوردستانی عێراقو، نوێنەوەرەی ئامانجو ئاواتە سیاسییەکانیان. لەو سەردەمەدا بیری کۆکردنەوەی ریکخراوە سیاسییەکانی کوردستانی عێراق لەحزبێکی یەکگرتودا لای بارزانیو هاورێکانی گەلاڵە بو. نوری ئەحمەد تەها بۆ ئەم مەبەستە بەنهێنی سەری کوردستانی عێراقی دایەوە. بارزانی بەهاوکاری میرحاج ئەحمەد، نوری ئەحمەد تەها، عیزەت عەبدولعەزیز، سەید عەزیزی شەمزینی، خەیروڵا عەبدولکەریم، محەمەد مەحمودو چەند کەسێکی تر ((پارتی دیموکراتی کورد)) یان دامەزراندو بەرنامەکەیان نوسی، بارزانی لەناو خەڵکی کوردستانی عێراق داو، لەلای تێکۆشەرەکانی، پایەیەکی تایبەتی هەبو. هەمزە عەبدوڵای بەنوێنەری خۆی ناردەوە بۆ کوردستانی عێراق بۆ پەیوەندیو گفتوگۆ لەگەڵ سەرانی هەمو رێکخراوەکانو، ئامادەکردنی رێوشوێنی یەکگرتنی هەمویان لەناو ئەو حزبە نوێیەدا. بیری دامەزراندنی تەنیا حزبێکی یەکگرتو بۆ سەرکردایەتی خەباتی کورد لەکوردستانی عێراقدا، جۆرێ بو لەچاو لێکردنی کوردەکانی ئێران.

هەمزە لەکارەکەیدا سەرکەوتو بو. لە١٦ ی ئابی ١٩٤٦ دا یەکەمین کۆنگرەی دامەزراندنی ((پارتی دیموکراتی کورد)) لەبەغداد لەماڵی عەلی حەمدی بەسترا. مەلا مستەفای بارزانییان بەسەرۆکی حزب هەڵبژاردو بەرنامەکەیان پەسەند کرد.

٤. گفتوگۆ لەتارانو شەڕ لەسەقز

٤. ١ شەڕی سالّح ئاوا: یەکەمین پێکدادانی پێشمەرگەو ئەرتەش

رۆژی ٣ی ٢ی ٢٥ نوێنەرانی هەردو حکومەتی کوردستانو ئازەربایجان لەتەوریز پەیمانی یەکێتیو برایەتی)) یان ئیمزا کرد.

رۆژی ٨ ی ٢ ی ٢٥ دەستەی نوێنەرایەتی تێکەڵاوی ئازەربایجانو کوردستان بەسەرۆکایەتی پێشەوەری چو بۆ گفتوگۆ بۆ تاران. محەمەد حسێن خانی سەیفی

قازی، وەزیری جەنگی حکومەتی کوردستانو، ئەبولقاسمی سەدری قازی، نوێنەری مەهاباد لەخولی ١٤ هەمی مەجلیسی شورادا، ئەندامی هەیئەتەکە بون.

لەو کاتەدا کەنوێنەرانی حکومەتەکانی ئازەربایجانو کوردستان لەتاران سەرقاڵی گفتوگۆ بون هێزەکانی ئێران لەسەقز خەریکی بەهێزکردنی بنکەو سەربازگەکانی خۆیان بوون، رۆژێك دوای چونی هەیئەتەکە بۆ تاران، هێشتا قازی محەمەد لەتەورێز بوو، هێزەکانی ئێران لەقۆڵی سەقزەوە هێرشێکیان کرد.

جەنەراڵ مایور محەمەد رەشیدخان قادر خانزادە ((فەرماندەی هێزی بۆکانو مەنتیقە)) کەسەرکردەی جەبهەی سەقز بو لەدو نامەدا کەرۆژی ١٢ی ٢ی ١٣٢٥ بو ((پێشەوای بەرزی جمهوریەتی کوردستانی موعەزەم))ی نوسیوە، هەم باسی شەڕەکەی گێڕاوەتەوەو، هەم پێشنیارەکەی خۆی بۆ بەرپەرچدانەوەی هێرشی دوژمن نوسیوە.

سەعات ١١و ١٥ دەقیقەی رۆژی ٩ی ٢ی ٣٢٥ هێزێکی ئێرانی کەپێك هات بو لە٧٠٠ کەس بۆ تۆپو رەشاشو نارنجۆك بەپشتیوانی ٢ فڕۆکەی جەنگیی لەناکاو لەچەند لایەکەوە هێرشی کردە سەر پۆستەکانی هێزی دیموکرات:

لەمەلقەرەنی لەشاخی بێژنگ بەسەر کە لەژێر سەرپەرشتی بەکر ئاغای حەوێزیو، لەکەلی سەرا کە لەژێر سەرپەرشتی میرحاجو، لەکێوی بالومان کە لەژێر سەرپەرشتی مستەفا خۆشناودا بو.

لەم شەڕەدا زیاتر لە١٠٠ کەس لەهێزی ئێرانی کوژراو ٣٩ کەسیان لێ بەدیل گیراو هەندێ چەكو تفاقی جەنگییان دەس کەوت.

شەڕ ٧ سەعاتی خایاند. لەکۆتایدا هێزی ئێرانی شکا.

بەقسەی خان: ((لەو وەختەی کەدوژمن لەهەمو لایەکەوە خەریکی تەقەدومو ئاگرباران بو پێشمەرگەکانی هێزی بارزانی یەك بەیەك نیهایەتی حەماسەتو نەشلەژان گوێیان لەئەوامیری فەرمانەدەو قیادەی خۆیان رائەگرت

بەوێنەی نیزامیی مودەڕەبی دەوڵەتییەو، حەرفیەن تەتبیقی ئەو پرۆگرامەیان ئەکرد کە لەتەرەف قیادەو سەرکردەو ئەفسەران پێیان ئەبێژرا. بەئەندازەیەك لەئیقدامو فنونی جەنگو نیشان گرتنو هەڵمەت بردن شارەزا بون کەقەڵەم لەتەعریفی عاجزە)).

بەو بۆنەیەوە کە: میرحاج، بەکر حەوێزی، مستەفا خۆشناو، وەهاب ئاغاو یارمەتیدەرەکانیان: محەمەد ئەمین میرخان، مامەند مەسیح، ساکو، خوشەوی خلیل لەو شەڕەدا قارەمانەتییان نواندوە، حەمەڕەشید خان تکای لەپێشەوا کردوە کە ٤ ئەفسەرە گەنجەکە بە((تەقدیری عەمەلیات))و ((موکافات))و یارمەتیدەرەکانیان بە((دەرەجاتی لائیق مەسرورو تەشجیع بفەرمون)).(١٠)

دڵشاد رەسولی لەسەروتاری رۆژنامەی کوردستاندا لەژێر سەردێڕی ((رۆژی نەنگو ریسوایی دەوڵەتی فارس)) سەبارەت بەم شەڕانە نوسیویێتی:

((... بۆ هەوەڵ جار لەتاریخی ١٠ی ٢ی ٢٥ لەجەبهەی سەقز – ساڵح ئاوا هەوەڵ مادەیان بەئیمتیحان گەیشتو لەسەر ئەو هەمو ئەسلەحە گەورانەی کەئەوان هەیان بو عیدەیەکی ١٥٠٠ نەفەری ئەوان لەبەرامبەر ٢٠٠ نفوسی ئێمە بەو نەوعە نەنگو ریسواییە شکاو پەرتوبلاو کراو هەر لەماوەی ٢ سەعات دا ١١٠ نەفەریان لێ کوژراو ٢٨ ئەسیریان لێ گیرا جودا لە٣٠٠ قەبزە تفەنگو ٣ موسەلسەلی قورسو ٣ موسەلسەلی سوك.

لەڕۆژێکی وادا دەبو ئەو سەرلەشکرە لوت بڵێندانەی فارسان ئەو مارشاڵە فیراریيانەی پڕ غروری ئەرتەشی رەزا خانی لەشەرمەساری واقیعەی ٣ی شەهریوەری ١٣٢٠ سەری خەجاڵەتی بەردەنەوەو خۆیان بکوژن. بەرعەکس دەبینین وەك رێویيان لێ هاتوە بۆ خۆیان بەتەنها جێگایان نابێتەوە هەژگێکیش لەدوای خۆیان رادەکێشن. ئیستیقلالی فارسان بەتەواوی لەژێر نفوزی بێگانان مەحو بۆتەوە تازە ئەو مارشالانە خەریکی داگیرکردنی کوردستانن...(١١)

٢٠٤. هاتنی پێشمەرگەو لەخۆبوردوان

ئۆردوی سور لەسەر کشانەوەی یەکجاری بون. ئێران هێزی کۆئەکردەوەو سازی ئەدان. پەلی ئەهاویشت بۆ بەرزاییەکانی دەوروپشتی سەربازگەکانی. هێزی زیادی لەدەری ناوچەکەوە ئەهێنا بۆ بەهێزکردنی پادگانەکانی. مەترسی پەلاماردان لەقۆلی سەقزەوە زیادی ئەکرد. ئەو هێزانەی پێشمەرگە کە لەوێ بون بەشی پارێزگاری سنوری حکومەتی کوردستانی نەئەکرد لەهێرشی ئەرتەشی ئێران. وەزارەتی هێزی دیموکرات بەشێ لەهێزەکانی شیمالی سازدا. پێشمەرگەکانی شکاكو هەرکیو بەگزادەی لەگەڵ سەرداره بەنفوزو ناودارەکانی وەکو: عومەر خانی شەریفی شکاك، تاهیرخانی سمکۆ، نوری بەگی عەباسی، زێرۆ بەگی هەرکی هێنایە ناوچەکانی سەردەشت، بانە، سەقز. بەرامبەر هێزەکانی ئەرتەش دای مەزراندن.

ڕۆژنامەی کوردستان لەو بارەیەوە نوسیویەتی:

((ئەم ڕۆژانە پێشمەرگەو لەخۆبوردوانی کوردستان بێوچان وارید دەبنو بۆ پارێزگاری بۆ سنوری کوردستان دەڕۆن.

ئالاٚ بەپیرەوە بردن: ڕۆژی ١٦ی ٢ی ٢٥ ساتی ٦ی ئێوارە کەپێشمەرگەو لەخۆبوردوانی ئێلی قارەمانی هەرکی گەیشتنە قەراخ شاری ئالاٚی موقەدەسی کوردستانیان بەپیرەوە بردنو لەنێو هەست نواندنێکی لەئەندازە بەدەر واریدی کران. هەر کەگەیشتنە پێش کانگای حزبی دیموکراتی کوردستان ئاغایانی زێرۆبەگو تەها ئاغای هەرکی دەستگای ئیستاسیونی رادیۆیان دیدەن کردو یەکی سەد تمەنیان باربوی دەستگای ئیستاسیون کردو ئاغای زێرۆ بەگ نوتقێکی بەتینی خوێندەوە لەزمن دا گوتی: ئێمە تا ئاخر تنۆکی خوێنی خۆمان لەکوردستان قارەمانانە پارێزگاری دەکەینو لەباتی ئەو ئالاٚیە کە بەئێمەتان پێشکەش کردوە ئێمەش ئامادەین بەکۆمەگی خودا شارێکی گەورەی کوردستان بۆ ئێوە بگرینو بەتەواوی چەكو موهیماتەوە پێشکەش بەحکومەتی کوردستانی بکەین.

لەخۆبوردوانی ئێلی قەرەپاپاخ: رۆژی ١٦ ی ٢ ی ١٣٢٥ ساتی ٦:٣٠ ئێوارە لەخۆبوردوان (فیدائی‌یان) ی ئێلی غەیوری قەرەپاپاخ بۆ پارێزگاری کوردستان لەنێو هەستو نواندنێکی لەئەندازە بەدەری خەڵکی شاری‌دا واریدو لەلایەن حزبەوە پەزیراییان لێ کرا))[١٢] .

٤. ٣ هێزەکانی ئێران لەسەقز

بەگوێرەی هەڵسەنگاندنی فەرماندەی جەبهەکە لەحەفتەی یەکەمی بانەمەڕی ١٣٢٥ دا هێزەکانی ئێران لەجەبهەکەدا بەمجۆرە بو:

٣٠٠٠	نەفەری عەجەم لەناو سەقز
٥٠٠	نەفەر عەجەم لەدۆڵی میرەدێو تەموتەو کەلیخان
١٥٠٠	نەفەر لەناو بانەدا
١٠٠٠	نەفەر لەسەردەشت[١٣]

بەگوێرەی هەڵسەنگاندنی نانەوازادە، لەحەفتەی یەکەمی پوشپەڕی ١٣٢٥ دا، ئەبێ هێزەکانی ئێران لەسەقزو دەوروبەری بەمجۆرە بوبن:

١٨٠٠	سەربازو ئەفسەر لەناو سەربازگا
٤٠٦	کەس لەناو بورجەکاندا
٢٢٠٦	کەس کۆی هەمویان
٢	تانکی گەورەو ٢ تانکی بچوکو ٢ زریپۆش
٧	فڕۆکەی ٢ کەسی (فڕۆکەوانو دیدەبان) یەکێکیان شکابو
١٥	ئوتومبیلی نیزامی[١٤].

٤. ٤ راوەستان یا پێشڕەوی

لەو کاتەدا هێزی دیموکرات رێگاکانی نێوان پادگاکانی بانەو سەردەشتی لەژێر دەستدا بو. حەمەرەشیدخان لەنامەیەکی‌دا نوسیوێتی:

((... بۆ ئەوەی کەجارێکی تر دوژمن نەتوانێ ئەم ئیرادەی تەجاوزە بکاتەوە، ئەیەزەن هێزی ئێمە حاکم بێ بەسەر خەتی مواسەلاتو هاتوچۆو

ئیتیسالاتی دوژمنان کێوانی ئاڵتونو مل قەرەنیو مەرخوزو سەیداوامان خستۆتە ژێر سەیتەرەی خۆمانەوە. حاڵی حازر هێزی ئێمە لەدو جیهەتەوە تەقریبەن موحاسەرەی مواسەلاتی لەسەقزا کردوە. تا حاڵ ئەو جێگایانەی کە بەقوەتی سیلاح لەدوژمن وەرگیراوە رەدمان نەکردۆتەوە.

... هەروەکو بەعەرزی بارەگای بەرزتانم گەیاند هێزی ئێمە لەدو جیهەتەوە قەتعی خەتی مواسەلاتی دوژمنی کردوەو سەقزی خستۆتە شکلێکی خەتەرەوە. بەلاّم دوژمنیش بۆ ئەوەی ئەو ئیستیحکاماتانەمان لێ وەربگرێتەوە هەروەها خەریکی تەرتیباتو تەنزیماتی عەسکەریو پڕوپاگەندەی عەشائیری ئەو ناوەیە. جا بۆ ئەوەی کەدوژمن مەیدانی ئەوەی نەبێ ئیتیسال لەگەڵ هێزی بانەو سەردەشتو سەقزو ئاغایانی ئەترافیان پەیدا بکاتو نەتوانێ کەزەفەر بەهەدەفی ئەساسی پێشەواو خیتەی بەرزی کوردستان بەرێ زۆر بەزەروری ئەزانم کەئیرادە بفەرموی بەتەرتیباتی حەرەکات بۆ سەر دوژمن...))[15]

ئەفسەرەکانی هێزی بارزانی لەجەبهەی سەقز: میرحاج، مستەفا خۆشناو، وەهاب ئاغا بەوردی لەناوچەکەیان نۆڕی بو. پلانی پاککردنەوەیان داڕشت بو. هەریەکە لەلای خۆیەوە پلانەکەی خۆی خست بوە بەردەستی فەرمانەدەی جەبهە بۆ ئەوەی بڕیاری لێ بدات.[16] بەلاّم بڕیار دان لەسەر مەسەلەیەکیوا گرنگو ژیانیی نە لەدەس حەمە رەشیدخان دا بو، نە لەدەس مەلا مستەفای بارزانیدا . تەنیا کەس کەدوابڕیاری بەدەس بو قازی محەمەد بو. قازی لەوەلاّم دا بۆی نوسین:

جەنابی ئاغای محەمەد رەشیدخان

لەو دیفاعەی کردوتە تەبریك دەکەم. هەر نەوعە ئیحتیاجێکو هەیە فەوری بۆم بنوسن کەخەریك بم رەفعی بکەم. چونکە نومایندانی مە لەتاران خەریکی گوفتوگۆیەن بەهیچ وەجە نابێ بچنە سەر دوژمنی. لەو جێ هەن راوەستن خۆتان مەحکەم کەن.

محەمەد قازی ١٢ / ٢ / ٢٥

ڕۆژی ٢٣ی ٢ی ٢٥ وەفدی هاوبەشی کوردو ئازەری بەسەرنەکەوتویی لەتاران گەڕایەوە. سەیفی قازی بەو بۆنەیەوە لەمەهاباد نوتقیکی درێژیدا. هەر بەو بۆنەیەوە قازی محەمەدیش وتارێکیدا. سەرەڕای تێشکانی گفتوگۆ((نەچونە سەر دوژمن))و ((ڕاوەستان لەو جێی هەبون)) بو بەستراتیجی سیاسی – پێشمەرگەیی حکومەتی کوردستان.

٤. ٥ بەردەوامی وردە شەڕ

لەنێوان هێزەکانی دیموکراتو هێزەکانی ئێراندا ئیتر وردە شەڕ بەردوام بو. ئێران ئەی ویست پێشمەرگەکانی کوردستان ماندو بکا.

ڕۆژنامەی کوردستان لەژمارەی ڕۆژی ٤ی ٣ی ٢٥ دا لەژێر سەردێڕی ((هێرشی ئێرتیجاع))دا نوسیوێتی:

((بەرانبەر ڕاپۆرتێکی ڕۆژی ٢٨ی ٢ی ١٣٢٥ گەیشتوە لەبەشی سەردەشت هۆردوی فارسە مورتەجیعەکان عیدەیەك بانەیی‌یان دەگەڵ بون هێرشیان بۆ عیددەی حەسەن ئاغای هەنارەو زێڕۆ بەگو گەورەکان هێناوە لەنەتیجەی دیفاعدا موتەرجیعەکان زۆر خراپ شکاونو تەلەفاتێکی زۆریان داوە ٣٠ کەس لەبانەییان بەدیل گیراونو دو ئاغاو دو نۆکەریان کوژراوە ١٤ قەبزە تفەنگ ٤ قەبزە دەپانچەو یەك دوربینو ٦ ئەسپ بەغەنیمەت گیراوەو بەشپرزەیی گەڕانەوە دواوە.)).[١٧]

لەژمارەی ڕۆژی ٦ی ٣ی ٢٥ دا لەژێر سەردێڕی ((دەنگوباس لەجەبهەی سەردەشت))دا نوسیوێتی:

((خەبەر گەیشتوە کەشەوی چوارشەمو پێشمەرگەکانی ئێرتیجاع بەهەورارەی (!) نێزیکی سەردەشت کەپۆستی کوردستانی لێ دەبێ پەلاماری دەبەنو پۆستەکە دەورە دەدەنو... پەلاماری ئێلی گەورك کە کاکەڵا ئاغا فەرماندەیان دەبێ دەبەن لەپاش شەڕێکی زۆر هێزی ئێرتیجاعو کوڕانی بەزۆر هاتوی ئێرانی ٤٤ کەسیان لێ دەکوژرێو نێزیکی ٤٠ کەسیان بریندار بوە زۆر

بەشپرزەیی دەشکێن‌و هەڵدێن‌و لەهێزی کوردستان ٥ کەس برینداره‌و سەعید بەگ پیاوی حەمەدی وسێن ئاغا بەدەرەجەی شەهادەت گەیشت..))[١٨]

لەژمارەی رۆژی ١٥ی ١٣ی ٢٥ دا نوسیویێتی:

((لەکێوی نەسراباد پشتی سەقز لەڕۆژی ٨ی ٣ی ٢٥ کەهێزی کوردستان لەژێر فەرمانی محەمەد حسێن هەرکی دادەنیشن لەو رۆژەدا هێزی ئێرانی دەوریان دەدەن کەعیدەی کوردستان ئەسیر بکەن وەلێ پاش زەدوخوردێکی زۆر ٤ سەرباز بریندارو سەربازێکی ئێرانی دەکوژرێ‌و ٢ ئەسپ‌و تفەنگیان لێ بەجێ ماوە. هەر لەو رۆژەدا ٦ ئەمنیەو ١ کوردی عێلی تیلەکۆ لەلایەن هێزەکانی نورکو کوژراون.))[١٩]

٥. گفتوگۆ یا خلافاندن

٥. ١ کۆبونەوەی سەقز

لەخاکەلێوەی ١٣٢٥ دا سەرلەشکر علی رەزمئارا، سەرۆکی ستادی ئەرتەش، خۆی هاتە ناوچەی سەقز بۆ دانانی نەخشە. لەپێشەوە کەوتە کات بەسەربردن بەناوی گفتوگۆوە. خەتی تەموینی پادگانەکانی سەقزو بانەو سەردەشت لەژێر دەستی پێشمەرگەدا بون. نەیان ئەهێشت خواردەمەنی‌و تەقەمەنییان پێ بگات. لەو کاتەدا نەهێزەکانی ئەرتەشی هێشتا توانای هێرشی گشتییان پەیدا کردبو، وە نەهەلومەرجی سیاسییش هێشتا بۆ کارێکی وەها لەبار بو. رەزمئارا ئەی ویست بێ شەڕ ئەم ئابلوقەیە بشکێنێ.

رەزمئارا لەسەقز لەگەڵ نوێنەرانی پێشمەرگەی کوردستان دانیشت. ئیبراهیم سەلاح، یەکێ لەئەندامانی دەستەی نوێنەرایەتی کوردستان لەژێر سەردێڕی ((نوێنەرەکانی کوردستان‌و تاران لەسەقز)) راپۆرتێکی دەربارەی ئەم کۆبونەوەیە بۆ رۆژنامەی کوردستان نوسیوە. وا لەخوارێ وەکو خۆی ئەی نوسینەوە:

((رۆژی یەکشەممو ٥ی ٣ی ٢٥ هەیئەتی نوماینـدەگی حکومـەتی کوردستان گەیینە سەقز لای رۆژئاوا سەرلەشکر رەزمئـاراش لەگـەڵ ٣ نەفـەر نوماینده‌گانی ئازەربایجان:

١. ئاغای جەودەت وەزیری کار ٢. ئاغای عەلی زاده موفەتیشی مەخسوسی جەنابی پێشەوەری. ٣. ئاغـای ئازەربادگـان فەرمانـداری مەراغـه لەتارانـەوە واریدی سەقز بـون سـەعاتێك لەشـەو چـو بـۆ جەلەسـە لەمـەنزلی سـەرتیپ هومایونی تەشکیل بو. موزاکەرە تا سێ سەعات‌و نیو تولی کێشا:

١. سەرهەنگ ٢ عیزەت عەبدولعـەزیز بـۆ کردنـەوەی جەلەسـە بـەزمانی کـوردی بـەیاناتێکی زۆر باشـی کـرد کەجوملـە بەجوملـە بـەزمانی فارسـی تەرجومە دەکرا بینای ئـەو بەیاناتـە لەسـەر ئـەوەبو کـەزۆرجێی خۆشـوەختیە لەگەڵ برایانی ئازەربایجانی دۆستییەکی مەحکەم‌و برایەتییەکی تـەواومان بـۆ حاسڵ بوەو لەم جەلەسەشدا وا دیارە کەبرایانی فارس مـەیلیان لەسەرحوسـنی تەفاهومە کەتەقازایان کردوە ئەمە بێینە سـەقزو ئاغـای سەرلەشـکریش بـۆ موزاکەرات لەتارانەوە هاتۆتە ئێرە تا ئێستا کـەدو بـرای ئازەربایجـانی‌و کـورد دەستیان پێك دابو هیوایان هەیە کە لەگەڵ برایانی فارسیشدا لەسـەر ئەسـڵی برایەتی موافەقەت حاسڵ ببێ‌و ببنە ٣ برا.

٢. ئاغـای سەرلەشـکر رەزمئـارا لـەپاش بـەیاناتی بـرای خۆشەویسـت سەرهەنگ ٢ کاك عیزەت مەنزوری جەلەسەی بەیان کرد کە:

چونکو بەمزوانە دوبارە مـوزاکـەراتی بـەینی دەوڵـەتی مەرکـەزی تـاران‌و نومایـنـدەگانی ئازەربایجـان‌و کوردسـتان دەسـت پـێ دەکرێتـەوە لەبـەر ئـەوە کەمـوزاکەرە لەسەر ئەسڵی حوسنی تەفاهوم قەرار بگرێ وا بەچاك زانرا کەئەم مەجلیسە لێرە تەشکیل ببێ‌و کارێکی‌وا بکەین لەتەواوی جەبهـەدا تـا دوایـی موزاکەرە ئارامی بەرقەرار بێت.

٣. سەرهەنگ ٢ کاك عیزەت جوابی داوە کەئەسـڵی هـاتنی ئێمـە لەسـەر ئیعتیبارنامەیەکە بەئەمە دراوەو ئەوەیە کەسابیت بکرێ شەڕی قارەوا بـەرواری

٩ی بانەمەڕ هەوەڵ جار حەملە لەتەرەف کێوە بوە؟ جا لەسەر ئەم ئەسڵە چەندین دەلیلی بەیان کرد لەوانە یەکێك ئەوە بو: بەهەمو قاعیدەیەکی حەربی هەمیشە تەلەفات لەعیدەی موهاجیم زیاتر دەبێ چۆن لەعیددەی نیزامیی ئێران لەو شەڕەدا تەلەفاتێکی زۆر بوەو لەعیدەی ئەمە یەکێك خوێن لەقامکی نەهاتوە ئەوە خۆی دەلیلە کەعیدەی نیزامیی ئێران حەملەی کردوە بۆیە لێیان تەلەف بوە ئەمما هی ئێمە چون لەسەنگەری خۆیاندا بون گوللە نەی گرتون. دەلیلێکی دی ئەوەیە لەئەسیرانی خۆتان کە لەمەهابادو تەورێزن بپرسن تا لێیان مەعلوم بێت کەنیزامیی ئێران حەملەی کردوە.

سەرتیپ هومایۆنی گوتی: من عیدەیەکم بۆ شیمالی سەقز نارد بۆ ئەمانە چوبونە خاکی مەهابادەوە لەو سورەتەدا ئەوە بەحەملە مەحسوب نیە.

سەرهەنگ ٢ کاك عیزەت لەجوابیدا وتی: سەقزو مەهاباد لەیەك جوێ نین هەردوك خاکی کوردستانن هەر کوێ کوردی لێیە ئێمە بەهی کوردی دەزانین.

لەو بەینەدا برای خۆشەویست کاپیتان سەعیدزادە لەسەر دوسێ مەتلەبی دی لەقەبیل فڕینی تەیارەو هێندێ شتی دی پیلەی بەسەرتیپ هومایۆنی گرت. چۆن سەرتیپ هومایۆنی دەلیلی حەقی بەدەستەوە نەبو ناچار لەمەجلیس وەدەرکەوت ئیدی نەهاتەوە لەئاخردا ئاغای سەرلەشکر ڕەزمئارا ئیقراری کرد کە لەوەدا عیدەیەك لەسەقزەوە نێردراوە بۆ سەر عیدەی کوردستان هیچ قسەی تێ دا نیە. مەوزوعی حەملە بەو جۆرە لەجەلەسەی ڕەسمیدا مەعلوم بو کەخەتای نیروی ئێران بوە.

٤. مەوزوعی بەرقەراری ئارامی لەجەبهەدا لەپاش گفتوگۆیەکیو موتالەعەی نەخشەجاتی نیزامیی ئێران بەئیتیفاقی ئارا قەرار کرا تا تەواوبونی موزاکەرە هیچ لایەك حەقیان نیە بچنە پێشەوە دەبێ هەر کەس لەهەر جێیەك هەیە ڕابوەستێو هیچ لاش حەقیان نیە تەقە بکەن. زێنەن سەرلەشکر ڕەزمئارا تەقازای کرد کەهێزی کوردستان چوار هەزار گەز لەدەرەوەی سەقز دورەوەکەونو سێ هەزار گەزیش لەسەر جادەی بەینی بانەو

سەقز بکشێنەوەو بۆ لای خۆراوا تا نیزامییانی ئێران بتوانن بەئازادی بۆ عیدەی بانەو میرەدێ ئازوخە بەرێ بکەنو لەموقابیلدا ئیمزایاندا کەتەیاراتی ئەوان هەر بەسەر جادەدا حەقی حەرەکەتی ببێو عەلاوە ۳ نەفەر نومایندەی خۆمان هەمیشە لەسەقزو بانەو سەردەشتدا هەبێو نازری کاری ئەوان بن کەعیدەو موهیمات بۆ ئەو ۳ نوختە لەتەرەف دەوڵەتی ئێرانەوە بەرێ نەکرێ ئەمما ئەگەر عیدەیان بۆ عەوەز کردنی نەفەراتێك کەوادەی خزمەتیان تەواو بوە بێت مانیع نەبو. ئەم مەوزوعە بەمەقاماتی بەرزی مەرکەزی خۆمان عەرز کرا لەجوابدا فەرمویان کە لەسەر ئەسلی ئیحتیرامی دو تەرەفی ئێمە هەرچەند بکشێینەوە دواوە نیزامیانی ئێرانیش هەر بەو قەرارە دەبێ بکشێنە دواوە تەنیا غەیرەمومکینەو هەر جێیەك کەئیشغالمان کردوە هەر لەدەست ئێمەدا دەبێو جادەش بەجێ ناهێڵین هەر بەو جۆرە لەجەلەسەی رسمیدا بەئاغای سەرلەشکر رەزمئارا جواب دراوە.

٥. لەمودەتی ۳۸ سەعاتدا کەئێمە لەسەقز بوین فەرمانـدەی نیزامییانی ئێران چەند جار هاواری بۆ ئێمە نارد کە: ئەوا لەمیرەدێ شەڕە وەرن مەهێڵن. ئەوا جادەی بەینی سەقزو سنە هێزی کوردستان داگیری کرد بچن بیان گێڕنەوە. تا وابو بۆ وەی نەهێڵن تەقە بکرێ نوێنەرەکانی کوردستان لەماشێندا کەبەیداغی شەهامەتی کوردستانی لەسەر دەلەراوە لەسەقزەوە بەسەر جادەی بانەدا هاتینە حەرەکەتو لەپشت سەر ئەوانەوە ماشێنی نیزامییانی ئێران کەیەکێك لەنومایندەکانیو دوو سەرهەنگی ئێرانی تێدا بو لەژێر پەناەو حیمایەتی بەیداغی ئەرزی کوردستاندا هێواش هێواش بەدوای ئێمەدا دەهات لەئایچێ، لەتەموغە، لەبەلەجەرو لەئەغلەبی کیو بەچاوی خۆیان عیدەی مونەزەمی پێشمەرگانو سەرکردانی کوردیان دەدی کەچۆن لەکەمالی شەهامەت بەو بێباکیدا ئەو جێیانەیان داگیر کردوەو مونتەزیرن بەمەحزی سادربونی فەرمان قەلبی دوژمن هەڵدڕن. یەکێك لەنوێنەرەکانی ئیبراهیم سەلاح))[٢٠]

ئەم کۆبونەوانە زۆرتر لایەنی سوپاییان هەبو نەك لایەنی سیاسی. وەکو دەرئەکەوێ زۆرتر بۆ راگرتنی شەڕو رێنەدانی پێکدادانو پاراستنی هێمنی رێگەوبانەکانو دابینکردنی ناردنی پێداویستەکانی پادگەکانی ئێران بوە، نەك بۆ گفتوگۆی سیاسی لەسەر پێوەندی حکومەتی کوردستانو حکومەتی ناوەندیو پاشەڕۆژی ناوچەکە.

حەسەن ئەرفەع لەم بارەیەوە نوسیویتی: ((هەم هێزەکانی حکومەتی ناوەندیو هەم کوردەکان ئەیان ویست کەڵك لەم بەڵگەیە وەربگرن بۆ کات بەسەربردن بۆ ئەوەی هێزەکانیان کۆبکەنەوە. ئێران ئەی ویست پاش کۆکردنەوەی هێزی تەواوی هێرشی گشتی خۆی دەست پێ بکا، کوردەکانیش بەتەما بون لەدوای گرتنی شارەکانی بانە، سەقز، سەردەشت بەرەو ئوستانی کوردستان پێشڕەوی بکەن، بۆ ئەو مەبەستەش لەهەمو شوێنە شاخاوییەکانی دەوروبەر بۆ رێگرتن لەبەهێزکردنی پادگانەکانی ئێران پەلاماری هێزە نێردراوەکانیان ئەدا...))(٢١)

٥ . ٢ بۆچونی کۆمیتەی مەرکەزی

پێ ئەچێ کاربەدەستو بەرپرسەکانی کورد باوەڕیان بەکاربەدەستانی ئێرانو گفتوگۆو بەڵێنەکانیان نەبوبێ رۆژی ٦ ی ٣ واتە رۆژی دوای کۆبونەوەکانی رەزمئارا نوێنەرانی کورد لەسەقز کۆمیتەی مەرکەزی حزبی دیموکراتی کوردستان ئاراستەی نوێنەرەکانی خۆی کردوە بۆ وەڵامدانەوەی خواستەکانی نوێنەرانی ئێران. لێرەدا تێکستی نامەکە وەك خۆی ئەنوسینەوە:

حزبی دیموکراتی کوردستان

کۆمیتەی مەرکەزی

نوێنەرانی بەرزی حزبی دیموکراتی کوردستان

١. عیددەی مە لەو مودەیەی سەر خود هیچ جۆرە تەجاوزو عەمەلیاتێکی نەکردوە تا لەتەرەف عیددەی حکومەتی مەرکەزییەوە تەجاوزو حەملەیەك بۆسەر عیددەی مە نەکرابێ پاش تەجاوزو حەملەش عیددەی مە مەجبور بوە

بـۆ وەی کەنەیـەڵێ عیـددەی تـەجاوزکار دەفعەیـەکی دیکـە ئـەو جێگایـەی بەدەستییەوە بوە نەیکاتە مەبدەئی حەملەی سانەوی ئەوەی دەگیر خۆیان بخەن.

٢. قیسمەتێکی موهیم لەعیددەی مە عەشـایرن. وەکـو ئـەفرادی نیزامـی دیسیپلینە نین هیچ مومکین نیە کە لەدوای وەی عەسەبانی کرا لـەئیتـاعەتـی خاریج دەبن چۆن دەبێ مـەئمورینی حکومـەتی مەرکـەزی فکـری وەی نەکـەن کەتەیارە بچێتە سەر ئەوان بەموسەلسەلان دایان گرێ، لێیان بکـوژێ، دیسـان ئـەوان بەئومێـدی واهـی موزاکـەراتی سـولحی دەجـەرەیان دایـە حەملـەی موتەقابیلە نەکەن. ئەوە شتێکی غەیرە مومکینە.

٣. چۆن دەبێ ئەوانە خەجاڵەتی نەیان گرێ دەو وەختیدا کەدونیا پێی زانیوە کەموزاکەراتی سولحی دە مابەین دایەو دەو وەختیدا کەنومایندەی مـە چـۆتە بەر دەرکەو ئاستانی وان ئەوان شەرمی نەکەن لەجەبهـەی سـەقز-سەردەشـتی تەواوی عیددەی مەو ژنو منداڵی دێهاتیان کەهیچ جۆرە زدێکی هەوایان نیـە بەموسەلسەلان دایان گرنو تەلەفاتیان پێ بدەن.

٤. نازانین مەئمورینی حکومەتی مەرکەزی تا کەنگێ دەست لەدەسیسـیو نەیرەنگی خۆیان هەڵ ناگرن کەئەلعانەکە بەجـەبرو زۆر نـەیان توانیـوە ئێمـە بکشێنەوە دواوە بەحیلەو تەزویر خەریکن. ئەگەر... مەقسودیان ئەوە نیە کەئەو جێگایانە دوبارە تەسـەڕوف بکەنـەوە حـازریـن هەرچـەندی ئـەوان... ئەمـەش بکشـێینەوە. بەسـاعەت دەڵـێن. بەفرسـەخ دەڵـێن، بەمـەنزڵ دەڵـێن کەئـەوە قاعیدەیەکی بەینەلمیلەلیە. ئێدی کەس نەی بیستوە لایەك بەتەنێ بکشێتەوە.

٥. فێڵێکی دی ئەوەیە کە بەبەهانەی خواروبار خەریکن ڕێگایان بەمە چۆڵ دەکەن کە دە سورەتێکی لەو مەنتیقـانەی کەدەستیان دایـە خۆراکیـان هەیـەو چاترین شاهید ئەو سـەربازانەن کەلـەوان گـیراونو فێراریـان کـردوەو ئـەلعان حازرن.

٦. ئێمە نازانین ئەو بەهانەو بەهانەتراشیە چیە؟ ئـەو کشـانەوەو مۆڵـەتو ئەمڕۆ وفەردا بۆچی ئەگەر حکومـەتی مەرکـەزی راسـت دەکـاو سـولح دەکـا

لەدومانگ موزاکەرە زیاتر؟ فەرمون بیکەن ئەو سولحە کەفەوری برایەتی دەنێو میللەتانی ئێرانی بەرقەرار بێت.

٦/٣/١٣٢٥ کۆمیتەی مەرکەزی حزبی دیموکراتی کوردستان [٢٢]

٥. ٣ بۆچونی فەرماندەی جەبهە

جەنەراڵ محەمەد رشیدخان فەرماندەی جەبهەی سەقزیش لەو روەوە نامەیەکی بۆ پێشەوا نوسیوە. تێکستی نامەکە:

بۆ حەزرەتی پێشەوای بەرزی جمهوریەتی کوردستان

مەوزوع: حیلەی دوژمن و, عەدەم موافەقەت بۆ ئینسیحابی هێزەکانمان

١. گوزارشاتی رۆژی ٥/ ٣/ ٣٢٥ م موفەسەلەن عەرزی وەزارەتی حەربی هێز کردەوە بەنوسراوی ژمارە ٣٣٨-٥/٣/٣٢٥ بەلاّم لەبەر ئەوەی کەئاغای کەریمی ئەگەڕێتەوە بۆ خزمەتتان و نەتیجەی موزاکەراتی خۆیانت بەعەرز ئەگەیەنێ، مەجبور مام کەمنیش نەزەریەی حەتمی خۆمتان عەرز بکەم. هیچ ئومێد ناکرێ کەدوژمن لەم تەلەبەیدا مەقسەدێکی راستی و دۆستایەتی و رێك کەوتنی ببێ لەغەیرەز وەقت و فرسەت زائیع کردنی ئێمە نەبێ. ئەگەر دوژمن بەهانەی تەئمینی زەخیرەو وەسیلەی مەعیشەتی هێزی بانەو میرەدێو سەقزیەتی، تەئمینتان دەکەم لەهەمو جیهەتێکەوە وەسیلەی مەعیشەتیان تەواوە. ئەتوانن هەتا مودەیەکی زۆر بەرەفاهیەت بەزەخائیری حازرەیان ئیدارە بکەن. وە ئەگەر مەتلەبیش بەهانەیەکە کەسەیتەرەتی هێزی ئێمە سەر مەنتیقەی نفوزی خۆیان دور بخەنەوە. بەسورەتی قەتعی ئیمکانمان نابێ کەیەك بست بکشێینە دواوە. ئەو جێگایانەیان بۆ چۆڵ بکەین کەبەقوەتی سیلاح لێمان گرتون. بەلاّم ئەگەر دەوڵەتی عەجەم مەتلەبی ئاشتی و رێك کەوتنە من زامنم کەهەتا نیهایەتی موزاکەرە تەقەدوم و تەجاوزات لەتەرەف هێزی دیموکراتەوە واقیع نەبێ. جا بەو موناسەبەتەوە بەواجیبم زانی کەنەزەریەی ئیداری و عەسکەری خۆمتان عەرز بکەم گەڕانەوەمان بۆ پاشەوە زۆر موشکیلە. ئیتر ئیجابی متەوەقیفی ئەمرتانە.

فەرماندەی هێزی بۆکان و مەنتیقەی لەسەرا)) [٢٣]

٥. ٤ بۆچونی قازی محەمەد

پێشەوا لەوەڵامی محەمەد رەشید خاندا نوسیوێتی:

حزبی دیموکراتی کوردستان

کۆمیتەی مەرکەزی ١٣/ ٣/ ٢٥

ئاغای فەرماندەی هێزی بۆکانو مەنتیقەی سەرا

وەجواب نامەی ژمارە ٣٧١ ی ١٠/ ٣/ ٢٥

هەر کارێکی جوزئی ئەلئان دەبێ لەگەڵ ئەوزاعی بەینەلمیلەلی تەتبیق بکرێ چە جای کاری مە کەکوللیە لەبەر ئەوەی ئەمە مەجبورین لەرێی سولحەوە تا مومکین بێ ناتوانین بەرێی دیدا برۆین ئەو تاخیرە هی وەیە دەنا ئەمن لەتۆ بەپەلەترم. لەهاتنی عائیلە لەلایەك خۆشحاڵم کە بەسەلامەتی نەجاتیان بوە لەلایەك غەمگینم کە تا کەنگێ کورد دەبێ مالیکی جێگای خۆی نەبێ خودا رەحمێکی بکا محەمەد قازی))[٢٤]

بۆچونی پێشەوا لەگەڵ فەرماندەو بەرپرسەکانی جەبهەی سەقز، تەنانەت لەگەڵ هەندێ لەکاربەدەستو بەرپرسەکانی حکومەتی کوردستان لەوانە حاجی بابە شێخ، سەرۆکی هەیئەتی رەئیسەی میللیو، کۆمیتەی مەرکەزی جیاواز بو، نامەکەی کۆمیتەی ناوەندی بۆ نوێنەرەکانیان لەسەقز لەگەڵ وەڵامەکەی پێشەوا بۆ حەمەرەشید خان جیاوازە.

هەر لەو ماوەیەدا نوێنەرانی کورد سەرلەنوێ چونەوە بۆ سەقز. رۆژنامەی کوردستان هەواڵەکەی لەژێر سەردێڕی((نوێنەری کوردستان بۆ سەقز)) نوسیوێتی: ((رۆژی ٨ی ٣ی ١٣٢٥ ساتی ٤ی پاش نیوەڕۆ جەنابی حاجی سەید بابا شێخ رەئیسی هەیئەتی رەئیسەی میللی کوردستانو ئاغایانی مەنافی کەریمیو ئەحمەدی ئیلاهی بۆ گفتوگۆ لەگەڵ نوێنەرەکانی تاران بۆ حەللی هێندێ جودایی لەنێوان هەردو حکومەتدا چون بۆ سەقز هومێدمان وایە نوێنەرەکانی کوردستان بەموەفەقیەت بگەڕێنەوە.))[٢٥] مانەوەی هێزەکانی کورد لەسەنگەری پارێزگاریدا بێ ئەوەی توانای دابینکردنی

پێویستییە سەرەکیەکانیان هەبێ، هێزەکەی توشی زۆر کێشەی نالەبار کردبو. ئەفسەرەکانی هێزی بارزانییانو حەمەڕەشیدخانو... پێیان وابو کەئەبێ پەلاماری شارەکانی سەقزو سەردەشتو بانە بدەن رزگاریان بکەن لەژێر دەسەلاتی تارانو، دوای ئەوەش بەرەو سنە بکشێن. بەگوێرەی هەلسەنگاندنی شارەزاکانی کاروباری پێشمەرگە ئەمە لەتوانادا بو پێشەوا رێگەی نەدا ئەم کارە بکرێ. تەنانەت خۆی لەو نوتقەدا کەبەبۆنەی شەڕی مامەشاوە داوێتی بەراشکاوی باسی ئەکا کەئەو رێگەی نەداوە پەلاماری سەقز بدەن. ((... ئەم ئێلە ئازایە- مەبەستی بارزانییەکانە- تەنیا داخێ کەهەیانە ئەوەبو خەیالیان بۆ پەلاماری سەقز بەرنو داگیری بکەن بەلام ئەمن مەنعم کردن...))[٢٦]

هۆی موافەقەت نەکرنی قازی محەمەد ئەوە نەبو کەپێشمەرگە لەهێرشەکەیاندا بشکێن لەو کاتەدا ژمارەی پێشمەرگەو لەخۆبوردوانی کورد کە لەبەرامبەر هێزەکانی ئەرتەشدا راوەستابونو، چاوەڕوانی فەرمانی هێرش بون، لەهێزەکانی ئەرتەش بەژمارە زۆرترو، بەمەعنەویات باشتر بون. ئەوەی وای لێ کرد موافەقەت نەکا کاربەدەستانی سۆڤێتی بون، بەتایبەتی کونسولی روسی لەورمێ، هاشموف.[٢٧]

٦.ئاگر بڕی تا سەر

١,٦ شەڕی مامە شا: دواین پێکادانی پێشمەرگەو ئەرتەش

رۆژی ١٢ ی ٣ هەیئەتی نوێنەرایەتی حکومەتی ئێران بەسەرۆکایەتی موزەفەر فەیروز گەیشتە تەورێز بۆ درێژە پێدانی گفتوگۆ.

هەر وەکو لەکاتی خولی یەکەمی گفتوگۆکانی تاران لە٨ – ٢٣ ی٢ هێزەکانی ئێران لەقۆلی سەقزەوە رۆژی ٩ی٢ هێرشیان هێنایە سەر هێزەکانی پێشمەرگە، ئەمجارەش لەکاتی دەستپێکردنی خولی دوهەمی گفتوگۆکانی تەورێز لە٢١ - ٢٣ی٣، هێزەکانی ئێران لەقۆلی سەقزەوە رۆژی ٢٥ی ٣ سەر لەنوێ هێرشیان هێنایەوە سەر پێشمەرگەکانی کوردستان.

هەر دو جارەکە قازی محەمەد لەتەورێز لەپەیجوری گفتوگۆدا بو.

ئەمە کارێکی رێکەوت یا خود تەگبیر کراو بو؟ پرسیارێکە هێشتا وەلأمی نەدراوەتەوە.

لەدوای رودانی شەڕ قازی لەتەورێزەوە گەڕایەوە مەهاباد لەوتارێکا کەبەم بۆنەیەوە دای وتی:

((... کەسوئی تەفاهوم ببوە هۆی رودانی ئەم جەنگە چونکو من دەستوری تەلگرافیم دابو کەرێگای بۆ میرەدێ و بانەو سەردەشت بکەنەوە کەخواردەمەنی بۆ سەربازەکانی ئێران کەلەو مەڵبەندانە هەن ببرێت نازانم تەلگرافەکە درەنگ گەیشت بو یا ئیجرا نەکرا بو.

سەرتیپ رەزمئاراش کەئێستا لەسەقزە تەلگرافی بۆ ئاغای قیوام سەلتەنە نارد بو مەوزوعی رێگاکردنەوەی وەلأمدا بوو قیوام سەلتەنەش دەستوری دابو بەهێزی خۆیان رێگا ئاوەڵە بکەنەوە لەنەتیجەدا لەحدودی ٣ هەزار کەس سەرباز کە بە٨ تۆپ و ٢ تەیارەو ٢ تانك پیشتیوانیەیان لێ کراوە پەلامار بۆ گردی مامە شا دێنن و فەرماندەی پۆستی ئێمەش لەوێ پەیام بۆ سەرکردەی خۆی مستەفا خۆشناو دەنێرێ کەئەوا هێزی ئیرتیجاع پەلاماری هێناوە چارە چیە؟ ئەویش دەستور دەدا تا نەیەنە نێو سەنگەری ئێوە دەست مەکەنەوە ئەوانیش جەمعەن بەکۆمەکێکەوە کە لەلایەن سەرکردەی خۆیانەوە پێیان دەگا دەبنە ٣٩ کەس دەنگ ناکەن تا دوژمن دەگاتە نێو سەنگەرەکەیان ئەمجار لێیان دەردەپەڕن و عیدەیەکیان لێ دەکوژن و پەنجا هەزار فیشەکیان لێ دەگرن و دوژمن دەشکێ.

دوای کەمێك دیسان دوژمن پەلاماری دێنێ ئەمجار لەحدودی ٣٠ کەس لەپۆلی سەرکردە میرحاج ئەحمەد کۆمەك بۆ کوردەکان دێت و شەڕێکی رۆستەمانەو قورسیان دەگەڵ دەکەن و گورهانێکیان لێ دیل دەکەن بەڵام چونکو پێشمەرگەکانی کوردستان گەرمی شەڕ دەبن و ژمارەیان لە٧٠ کەس پتر نابێت کەس نابێ ئەم دیلانە لێ خوڕێ. ئەمجاریش دوای لێ گرتنی چەند تفەنگ و کوژراوێکی زۆر دوژمن دەشکێ دیسان جاری سێیەم پەلاماری دێنن عیدەی مە

کەوەسیلەی هەڵگرتنی بریندارەکانیان نەبو ناچار بۆ خۆیان بریندارەکانیان هەڵدەگرن‌و دەکشێنەوەو گردی مامەشا بەجێ دێڵن‌و لەسەربازەکان ٥٠٠ کەسیان کوژراوو ٢٥٠ کەسیان بریندارە ٢ تانك‌و ٢ تەیارەیان سوتاوو شکاوە.

حەزرەتی پێشەوا فەرموی:

موقارینی ئەم پەلامارە لەوبەر چۆمیش را لەدێی خەیدرەوەو لەپۆستی میرەدێش را پەلاماریان بۆ هێزی کوردستان بردبو هەرچەند لەجەبهەی خەیدر پێشمەرگەکانی ئێمە لەبەر کەمی لەهەوەڵەوە پاشەکشێیان کردوە بەڵام سوارانی ئاغای ئەحمەدخانی فاروقی بەهیمدادیانەوە هاتوە بیلنەتیجە لەهەردو جەبهە دوژمن برێك تفەنگ‌و فیشەکی بەجێ هێشتوەو عیدەیەکی کوژراو داوەو هەڵاتون‌و لەجەبهەی میرەدێ محەمەد ئاغا... شەربەتی شەهادەتی نۆشیوە.)) (٢٨)

ڕۆژنامەی کوردستان لەراپۆرتێکی درێژدا بەقەڵەمی عەبدولرەحمان عەلی شەڕی مامەشا بەجۆرە ئەگێڕێتەوە:

((شەڕی مامەشا: ٣ هەزار سەرباز، ٨ تۆپ، ٢ تەیارە، ٢ تانك بەرامبەر بە٣٩ بارزانی))

لەرۆژی ٢٥ ی مانگی جۆزەردان ساڵی ١٣٢٥ پادگانی سەقز بەسەرکردەیی سەرلەشکر حاجی عەلی رەزمئارا دو ساعەت شەوی مابو دەستی کرد بەئاگربارانی هێزی ئێمە کە لەدەوری شاربون بەو هیوایەکە ئەو پۆستانەی ئێمە دامان مەزراندون لەسەری رێی سەقزو بانە بگێڕنەوە دواوەو خواروبار بگەیەنن بەقشونیان لەمیرەدێ، بانەو سەردەشت.

ئەم شەڕە دوازدە سەعات دەوامی کرد، هەرچی لەتوانایان بو بەکاریان هێنا ٢ هەزار سەرباز، هەشت تۆپ، دو تەیارەو دو تانك بێوچان شەڕیان دەکرد. شەڕی دەکرد لەگەڵ هێزێك وەکی خۆی ئامادەو پڕ چەك؟ نەء!! پۆستێکی ئێمە کەعیبارەت بو لە٣٩ تفەنگچی بارزانی بەسەرکردەی پوت پۆلکونیك ئاغای

مستەفا خۆشناو دلێرانە خۆیان بۆ لەسەنگەری خست بـو وە بەتـەنها سـینگی بەرامبەر بەو ئاگرە زۆرە ڕاگرت بو.

هێزی ئێمە لەبەرئەوەی کەدەستوری شەڕی پێ نەدرا بو ئامادە نەبو بۆ شەڕ. لەپاش سەعاتێك فیشـەکی تـەواو بـو. بـەلاّم سـەربازەکانی پۆسـت سـندوقی سەرمۆری فیشەکیان بەجێ هێشت بۆ سەنگەرەکانی پێشەوەیان. ئەو فیشەکانە وەدەست هێزی ئێمە کەوتن ئـەوجار هـەر دەبـینی سـەربازەو بەگوللـەی خـۆی دەکوژرێت.

شەڕ قایم بو: تانکـێ روی کـردە سـەنگەری بارزانیـانو بەتونـدی ئـاگری دەهاوێشت. تۆپەکانیان چاوی نەئەتروکان(لەو شـەڕانەدا نزیکـی پێـنج هـەزار گوللـــە تـــۆپی هاوێشـــت). تـــەیارە لـــەخول خـــواردن نەدەکـــەوت. موسەلسەل(١)بۆمبای نەدەویستو بۆمبـارانی خـۆی دەکـردو هێـزی پیـادەش بێوچان هێرشی ئەهێنا بەلاّم خێرا رایان دەکردو بەپەلەپرۆزێ خۆیان گەیانـدەوە سەنگەر ئەویش پەرێشانو بریندار بەچەند لاوە.

لەو ئاگربارانەدا بارزانیان مێشیان میوان نەبو. ئاغـای مسـتەفا خۆشـناو هاواری دەکرد: کوردایەتی خۆتان بنوێنن، میللەتی کورد روسورکەن. دو تانـك بەگوللەی تانکشـکێن شـکێندران. یـەکێ لەشـۆفێرەکان کـوژران. ئـەوی دی هەلاّت. ئاغای مستەفا خۆشناو لەتەقریرەکەیدا دەڵێت: هەر بـۆ خـۆم بیسـت گوللەی تانکشکێنم بەتانکەکانەوە نا. یەکێ لەبارزانیان بەتەنها هێرشی بـردە سەر تانکەکان تـا گەیشـتنی ٥ سـەربازی کوشـت، سـەربازێکی دەی ویسـت لەپشتەوە بەیدەستی بـارزانی بکـا. بـارزانی نیشـتە سـەریو گرتـی، قەمـەی سـەربازەکەی دەرکێشـاو لەورگیـدا. عیـددەی سـەقز تەلـەفاتێکی زۆری بـو، ماندوێتی زۆری بۆ هێنان ئینجـا شـەڕ دەسـتی کـرد بـەکز بـون. بـەرە بـەرە تۆپەکانیان لەئاگردان کەوتنو هاڕەی تەیارە بڕا. تانکەکانیان ئـارەزوی هێـرش هێنانیان نەما وەختێ کەدیان دوانیان بەو دەردە چو کە چـو. پـوت پولکونیـك ئاغای مستەفا خۆشناو باسی زەرەرو زیانی هێرش هێنـەرەکان ئـەکاو دەڵێـت:

وەکو بەچاوی خۆمان دیتومانە ٥٠٠ نەفەر سەرباز کوژراوە. خوێن وەکو جۆگە فڕکەی دەکرد. دو تانکمان شکاندوەو شۆفێرێك کوژرا. نزیکەی ٢٥٠ نەفەر ئەسیر بون. بەڵام مەعەلئەسەف لەبەرئەوەی کەنەفەراتمان زۆر کەم بو لەم شەڕەدا نەمان توانی کۆیان بکەینەوە... دواوەیان بکەین. تفەنگ بێحەدو حیساب لەگەڵ موسەلسەلی گەورەو پچوك کەوت بو، بەڵام لەبەر ئەوەی ئەمرم کردبو کەمەمنوعە دەست درێژ کردن بۆ هیچ چەكو سیلاحێكو لەبەر ئەوەی لەئاخردا شیددەتی ئاگر زۆر زیاد بو نەمان توانی چەكو سیلاح کۆ بکەینەوە لەکیسمان چو.

لەم شەڕەدا لەبارزانیان یازدە کەس بریندار بون. کوژراویان نەبو. با بپرسینو لێی بکۆڵینەوە چ سڕێکە ئەو لەشکرە زۆرە پڕ چەکەی سەقز ئەو هەمو زیانەی لێ کەوتو کشایەوە دواوە، بەرامبەر بەو هێزە کەمەی بارزانیان؟

بێگومان ئەو ئاگری نیشتمانپەروەرییە کەئاگری تۆپو تەیارەو تانكو موسەلسەل، هەرچەندە زۆر بەتین بێت، کەم تواناو بێ کەڵکەو هەروەکو پشکۆ ئاگری ئاوی بەسەردا کەی دەبێتە رێژو سارد ئەبێتەوە.

نشوستی نەهێنی هێزی حکومەتی میللی کوردستان

سەربەرزبی هێزی بارزانیان)) [٢٩]

یەکێ لەو پێشمەرگانەی لەم شەڕەدا بەسەختی برینداربو خۆشەوی خلیل مزوری (١٩٢٨ – ١٩٤٦) بو. خۆشەوی کوڕی خەلیل خۆشەوی بو کەدوای کشانەوەی بارزانییەکان بۆ تورکیا لەساڵی ١٩٣١ ئەو لەچیاکانی سەرسنور مابوەوە تا لە١٩٣٧ دا کوژرا.

خۆشەوی بەشداری شۆڕشی بارزانییان بوبو، لەگەڵ ئەوان کشابوەوە کوردستانی ئێران. لەکاتی رێکخستنی هێزی بارزانییەکان ئەم بەفەرماندەی چڵی ٢ی لکی ١ی هێزی بارزانییان دانرابو. بەبرینداری بۆ تەداوی نێردرایە تەورێز. بەڵام لەوێ دوای ٤ رۆژ لەنەخۆشخانە مرد. بەمەراسیمێکی پڕ شکۆ لەمەهاباد بەخاك سپێردرا. محەمەد مەحمود لەرۆژنامەی کوردستاندا ژیننامەی

((قارەمان خۆشەوی خەلیل مزوری)) نوسیوەو هێمن شعریکی بەناونیشانی ((خونچەی خوێنین)) بۆ شیوەنی هۆنیویەتیەوە.[30]

لەپێش مامە دا چەند جارێ شەڕو پێکادان لەنێوان پێشمەرگەو ئەرتەشدا روی دا بو. ئەرتەش پتەوی دیواری دیفاعی پێشمەرگە، بەتایبەتی هێزی بارزانییانی تاقی کردبوەوە.

٦ . ٢ رێکەوتنی سوپایی قازی – رەزمئارا

لەکاتی رودانی شەڕی مامەشادا قازی محەمەد لەتەورێز بو، نوێنەرایەتی تارانیش لەتەورێز بو. خەریکی گفتوگۆ بون. قازی رۆژی ٢٦ی ٣ی ١٣٢٥ بەپەلە لەتەورێزەوە چو بۆگوندی سەرا. گوندی سەرا بارەگای سەرکردایەتی جەبهەی سەقزی لێ بو.

رۆژنامەی کوردستان بەجۆرە هەواڵی ((چونی بۆ سەرا)) ی بلاْوکردۆتەوە:

((رادیۆی کوردستان وەلاْمیدا حەزرەتی پێشەوای کوردستان لەتەورێزەوە چۆتە دێی سەراو دەگەڵ سەرتیپ رەزمئارا گفتوگۆیان بوە ئێستاکە خەریکە بەجەبهەکان رابگاو دەستوراتی پێویستیان بۆ سادر دەفەرموێ.))[31]

گفتوگۆکانی سەرا لەنێوان قازیو رەزمئارادا لایەنی سوپاییان هەبو. هەردولا رێکەوتن لەسەر رونەدانی شەڕو، لابردنی مەرجداری گەمارۆدانی ئەرتەشو، دانانی چەند نوێنەرێکی کورد لەناوچەی گەمارۆدراوەکان دا. خاڵە سەرەکییەکانی پێکهاتنەکە بریتی بون لە:

١. رێگەدان بەهێزەکانی ئێران لەسەقزەوە خواردەمەنیو جلوبەرگ، لەدوای پشکنینی، بنێرن بۆ ئەو هێزانەی کە لەمیرەدێو بانەو سەردەشت لەلایەن هێزەکانی کوردستانەوە ئابلۆقە درابون.

٢. نەناردنی چەكو شتومەکی جەنگ بۆ ئەو شوێنانەو، نەگۆڕینی ئەفسەرو سەربازەکانی شوێنە ئابلۆقەدراوەکان، جگە لەوانەی نەخۆشو بریندارن.

٣. هەر کاروانێك ئازوخەو جلوبەرگ کە لەلایەن حکومەتی ئێرانەوە، پاش پشکنینی، ئەنێردرا بۆ هێزە ئابلۆقەدراوەکان ئەبو نوێنەری حکومەتی کوردستانی لەگەڵ بێ.

٤. ئەگەر ئەرتەشی ئێران بەپێچەوانەی ئەم بەندانە بزوتەوە نەیروی کورد حەقی ئەوەی هەبو بەربەستی بکاو نەهێڵێ شتومەك بچێ بۆ ئەو شوێنانە.[٣٢]

٣. دانانی نوێنەرانی کورد

بۆ جێبەجێ کردنی بەندەکانی رێککەوتنەکە نوێنەری حکومەتی کوردستان لەشارەکانی سەقز، بانە، سەردەشت دانرا. سەرانی حکومەتی کوردستان جێبەجێ کردنی وردی ئەم رێکەوتنەیان ئەوەندە بەلاوە گرنگ بو چەند کەسێ لەبەرپرسە پایە بەرزە باوەر پێ کراوەکانی خۆیان بۆ دانا.((وەزیری هێزی میللی کوردستان ژەنەراڵ سەیفی قازی)) بەنامەیەکی رەسمی لە١٨ی٤ی٢٥ دا ((پات پالکوینك محەمەد نانەوازادە معاونی سیاسی وەزارەتی هێزی کوردستان)) بۆ ئەم کارە داناوە:

((هەروەکو حوکمی بازرەسی تەواوی هێزی میللی کوردستان بەتۆ دراوە ئەلعان کەمەئموریەتت لەسەقز پێویستە دە غیابی مندا بەچاکی موتەوەجیە بی هەروەختێ حیست کرد کەنوختەیەك لەپۆستەکانی قیوای دیموکرات عەمەلێك بەر خیلافی روحی موسالەمەت رویدا فەوری شەخسەن بۆ رەفیعی ئەو عەمەلە بچێو لەو مەوزوعە ئیختیاراتی تەواوت هەیە بەو جۆرە ئیختیاراتی تۆ بەفەرماندەهانی جەبهە راگەیاندرا کەمەسئولیەتی ئەو مەوزوعە متەوەجیە بەتۆیە.))[٣٣]

جگە لە نانەوازادە چەندین نوێنەری تر لەشارەکانی سەقز، بانە، سەردەشت دانران. ئاڵوگۆری نامەو هاتوچۆ لەنێوان نوێنەرانی حکومەتی کوردستانو ئەفسەرانی ئەرتەش دا دەستی پێ کرد.

رۆژی ١٤ ی ٤ ی ٢٥ سەیفی قازیو مستەفا بارزانی پێکەوە چون بۆ سەردانی جەبهە.[٣٤]

٥. بەربونەوەی نانەوازادە

نانەوازادە لەلایەن وەزارەتی هێزەوە راسپێردرا بـو لەسـەقزەوە سەرپەرشتی گوێزانـەوەی ئـەو ئازوقەیـە بکـات کـەبۆ سـەربازگەکانی بانـەو سەردەشت ئەنێردران. بەیانی رۆژی ٢٥ ی ٤ ی ٢٥ لەبانە سواری فڕۆکە ئـەبێ بچـێ بـۆ سەقز لەنزیك کەلیخان فڕۆکەکەیان ئەکەوێتە خوارێ. فڕۆکەوانەکـە بەچـەتری نەجات خۆی رزگار ئەبێ. بەلاّم نانەوازادە لەفڕۆکەکەدا ئەسوتێ.(٣٥)

محەمەدی نانـەوازادە کـوڕی مـیرزا عبداللـە، لەبنەماڵـەی نانـەوا، یـەکێ لەبنەماڵە کۆنەکانی مەهاباد بو، باوکی نانەوازادە بازرگان بو. ساڵانی ١٢٩٨ – ١٣١٠ لەقوتابخانـەکانی مـەهاباد خوێنـدبوی. چـەند سـاڵێ فەرمانبـەری ((ئیدارەی فەرهەنگ)) بـو. سـاڵی ١٣١٦ چـوبو بـۆ سـەربازی((مەدرەسـەی گروهیتی)) بڕی بو. ماوەیـەك لـە((ئیـدارەی مالیـەی مـەهاباد)) سـەرۆکی ((مالّیاتی غەیر موسـتەقیم)) بـو. سـاڵی ١٣٢٣ وازی لـەکاری حکومـەتی هێنابو خەریکی بازرگانی بو.

نانەوازادە ساڵی ١٣٢٠ چوە بۆ ناو ((حزبی ئـازادی کوردسـتان))و، یـەکێ لەدامەزرێنـەرە چـالاکەکانی کۆمـەڵی ژ.ك بـو. لەرێبەنـدانی ١٣٢٤ دابـو بەفەرماندەی هێزی مەرکەزیو، موعاوینی سیاسی وەزیـری هێـزی دیمـوکراتی کوردستان بو.

نانەوازادە یەکێ لەبەرپرسە پایە بەرزەکانی حکومەتی کوردستانو، جێگەی رێزو باوەڕی قازی محەمەد بـو. لەرۆژنامـەی کوردسـتاندا زۆر بـەرێزو داخـەوە لەسەریان نوسـیو شـیوەنیان بـۆ کـرد. قـانع شـعرێکی بەسـۆزی بـۆ شـینی هۆنیوەتەوە.

٦ . ٥ دۆخی جەبهەو ژیانی پێشمەرگەکانی

بارەگای سەرەکی سەرکردایەتی جەبهەی سەقز لەگوندی سەرا بو. جەنـەراڵ مایور محەمەد رەشیدخان فەرماندەی گشتی جەبهەکە لەوێ بو. بارەگاو شوێنی هێزەکان لەناو ئاواییەکانی دەوری سەقزو، بانەو، سەردەشـت داو لـەناو مـاڵی

دانیشتواندا بو. هێشتا هێزی کوردستان، وەکو هەر هێزێکی ڕێكو پێکی سوپایی، فێر نەکرا بون سەربازگە بۆ خۆیان لەدەرەوەی ئاوایی دروست بکەن. ئەمەش دەبو بەهۆی تێکەڵاوی لەگەڵ خەڵكو لەئەنجامدا دروست بونی گەلێ کێشەو گیروگرفتی ڕۆژانە.

هێزەکان خێڵەکی بون. ڕێکخستنی کەرتەکانی پێشمەرگەی ئێلەکان لەیەکەی دیاری کراوداو دیاریکردنی پلەی پێشمەرگەیی فەرماندەو سەرکردەکانیان نەی توانی بو دیسیپلینی سوپاییان تێدا بچەسپێنێ. زۆر جار گوێیان نەئەدایە سەرۆکەکانیان. شوێنەکانی خۆیان بەرئەدا. دەستدرێژییان ئەکردە سەر مافی دانیشتوانی بێ دەسەلآت. لێپرسینەوەش بەهۆی هەلومەرجی ئەو کاتەوە کەم بو.

حکومەتی کوردستان نەی توانی بو وەکو پێویست ئازوقەو خواردەمەنیو، جلوبەرگو، داوودەرمان، چەكو تەقەمەنی بۆ هێزەکانی دابین بکات. لەبەرئەوە ئەرکێکی قورس کەوتبوە سەر دانیشتوان. هەندێ جار پێشمەرگە بەزۆر شتیان لەخەڵك ئەسەندو بێگاریان پێ ئەکردن.

٧. ڕێکەوتنی سوپایی کوردستانو ئازەربایجان

مەترسی هێرشی ئێران بۆ سەر قەڵەمڕەوی ئازەربایجانو کوردستان سەرانی هەردو حکومەتی ناچار کرد بیر لەدانانی ڕێوشوێنی هاوبەش بکەنەوە بۆ ڕێکخستنی هێزەکانی خۆیانو پارێزگاری سنورەکانیان لەهەڕەشەو دەستدرێژی.

لە ١٦ ی تشرینی یەکەمی ١٩٤٦ دا سەرانی هەردو حکومەت ڕێکەوتنیان ئیمزا کرد. ((کۆمیسیۆنی دیفاعی موشتەرەك))یان پێك هێنا. خاڵە سەرەکییەکانی ڕێکەوتنەکە بریتی بون لە:

١. پێکهێنانی لەشکری کوردی – ئازەری هاوبەش. ناوەندەکەیان لەتەورێز بێ.

٢. ناردنی هێزی نیزامی ئازەربایجان بۆ بەهێزکردنی جەبهەی سەقز لەکوردستانو، ناردنی هێزی نانیزامی کوردستان بۆ ئازەربایجان ئەگەر پێویستی کرد.

٣. جەنەراڵ عەزیمی سەرکردەی گشتی هێزەکان بێ لەسەقزو سەردەشتو هەوشار.

٤. جەنەراڵ بارزانی سەرکردەی گشتی هێزی هاوبەشی کوردو ئازەری جەبهەی سەقز بێ.

٥. جەنەراڵ سەیفی قازی سەرپەرشتی ناوچەی هەوشار بکا.

٦. قازی محەمەد فەرماندەی هەرەبەرزی هەمو هێزەکانی کوردو ئازەری بێ لەکوردستان.

٧. پیشەوەری فەرماندەی هەرەبەرزی هەمو هێزەکانی ئازەریو کورد بێ لەئازەربایجان.[٣٦]

بەپێی ئەم رێکەوتنە حکومەتی ئازەربایجان چەند ئەفسەرێكو چەند تۆپێکیان بۆ بەهێزکردنی خەتی دیفاعی سنوری کوردستان نارده جەبهەی سەقز.

ئەم رێکەوتنەش، وەکو هەمو پلانەکانی تری ئازەربایجانو کوردستان، لەگەڵ بڕیاردەرانی بەرەنگاری نەکردنی ئەرتەشدا هەڵوەشایەوە.

پەراوێزەکان

١. ر کوردستان، ژ ١٠ ، ١٥/١١/٢٤ بەرامبەر ٤/٢/٤٦,

٢. ر کوردستان، ژ ١٤ ، ٢٤/١١/٢٤,

٣. ر کوردستان، ١٨/٤/١٣٢٥,

٤. ر کوردستان، ٢٧/٤/٢٥,

٥. ئیگلتن، س ن ، ل ٩١ – ٩٢ .

Eaglton, William, Jr. The Kurdish Republic of 1946, London, 1963 .p.

٩٢-٩١لێرە بەدواوە ئەنوسین: ئیگلتن.

٦. ر کوردستان، ژ ٢١ ، ١١/١٢/١٣٢٤,

٧. ر کوردستان، ژ ٢٣ ، ١٥/١٢/١٣٢٤,

٨. ر کوردستان، ژ ٢٦و ٢٧ ، ٢٧ /١٢/٢٤ – ٥/١/٢٥,

٩. بۆ زانیاری زۆرتر بڕوانە :

مەحمود مەلا عیزەت، دەوڵەتی جمهوری کوردستان: نامەو دۆکۆمێنت ب ١، سوید، ئازاری ١٩٩٢, لێرە بەدواوە ئەنوسین عززەت.

مسعود البارزاني, البارزاني والحركة التحررية الكردية: ثورة بارزان ١٩٤٥-١٩٥٨, كردستان ١٩٨٧. ل ١٥-١٦,

١٠. عیزەت, دەوڵەتی ...., ب ١, نامەی ژمارە ٢٢و ٢٤,

١١. ر کوردستان، ١٦/٢/٢٥,

١٢. ر کوردستان، ژ ٤٥ ، ١٨/٢/٢٥,

١٣. عیزەت، دەوڵەتی...، ب ١, دۆك ١١، ل ٣٧,

١٤. عیزەت، دەوڵەتی...، ب ١, دو ١٨٠، ل ٢٥١,

١٥. عیزەت، دەوڵەتی، ب ١, دو ٢٢، ل ٢٥ – ٥٣,

١٦. عیزەت، دەوڵەتی...، لاپەڕەکانی ٧٨، ٩٤ – ١٠١ ، ل ١٠٦ – ١١١,

١٧. ر کوردستان، ژ ٤٩، ٤/٣/٢٥,

١٨. ر کوردستان، ژ ٥٠، ٦/٣/٢٥,

١٩. ر کوردستان، ژ ٥٤، ١٥/٣/٢٥.

٢٠. ر کوردستان، ژ ٥٣، ١٣/٣/,٢٥

٢١. ئەرفەع، ل ٩١.

P.91.1966. London, The Kurds, Hassan Arafa,

لێرەدا بەدواوە ئەنوسین: ئەرفەع.

٢٢. عیزەت، دەوڵەتی...، ب ١، دوك ٩٧، ل ,١٥٥

٢٣. عیزەت، دەوڵەتی...، ب ١، دوك ١٣١، ل ١٩٣.

٢٤. عیزەت، دەوڵەتی...، ب ١، ل ١٩٤ .

٢٥. ر کوردستان، ژ ٥٢، ١١/٣/,٢٥

٢٦. ر کوردستان، ژ ٦٢، ٥/٤/,٢٥

٢٧. د قاسملو، چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی: کورتەیەك لەمێژوی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران. بەرگی یەکەم، چ٢، ١٩٨٨. ل١٠٢. ئیگلتن، س ن، ل,٩٧

٢٨. ر کوردستان، ژ ٦٢، ٥/٤/,٢٥

٢٩. ر کوردستان، ١٨/٤/,١٣٢٥

٣٠. ر کوردستان، ژ ٦٢، ٥/٤/,٢٥

٣١. ر کوردستان، ژ٦٠، ٢٩/٣/٢٥ .

هەروەها بڕوانە: ئەرفەع، س ن، ل ,٩٤

٣٢. علاء الدین سجادی، شۆڕشەکانی کوردو کوردو کۆماری عیراق، بەغداد، چاپخانەی مەعارف، ١٩٥٩. ل ٢٩٠. لێرە بەدواوە ئەنوسین: سجادی.

مەحمود مەلا عیزەت، کۆماری میللی مەهاباد: لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی سیاسی، ١٩٨٤. ل١٧٢.

ئەرفەع، س ن، ل ,٩١

٣٣. عیزەت. دەوڵەتی...، ب١، دو ١٩٣، ل ,٢٦٧

٣٤. ر کوردستان، ١٨/٤/,١٣٢٥

٣٥. ر کوردستان، ٣٠/٤/,١٣٢٥

٣٦. سجادی، س ن، ل ٣٠٨ – ٣٠٩ .